

Közzététel: 2025. április 16.

A tanulmány címe:

A magyar gazdaság semlegessége. Elemzés a bilaterális kapcsolatok tükrében

Szerzők:

BRAUN ERIK

a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának adjunktusa,
az EconNet Kutatócsoport munkatársa

E-mail: braun.erik@pte.hu

CSEPORÁN ZSOLT

a Magyar Nemzeti Bank jogásza

E-mail: cseporanzs@mnbb.hu

DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2025.04.hu0309>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Statisztikai Szemle c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c) pontban foglaltak alapján a

Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„*Forrás: Statisztikai Szemle c. folyóirat 103. évfolyam 4. számában megjelent, Braun Erik – Cseporán Zsolt által írt, A magyar gazdaság semlegessége. Elemzés a bilaterális kapcsolatok tükrében című tanulmány (link csatolása)*”

7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem feltétlenül esnek egybe a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Braun Erik – Cseporán Zsolt

A magyar gazdaság semlegessége. Elemzés a bilaterális kapcsolatok tükrében

The neutrality of Hungarian economy. Analysis in the light of bilateral trade

Braun Erik, a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának adjunktusa, az EconNet Kutatócsoport munkatársa

E-mail: braun.erik@pte.hu

Cseporán Zsolt, a Magyar Nemzeti Bank jogásza

E-mail: cseporanzs@mnbb.hu

Az utóbbi években számos olyan geopolitikai konfliktus bontakozott ki, amely maga után vonta a globális kereskedelmi kapcsolatok átalakítását, ezáltal jelentős gazdasági költségeket okozva. A magyar gazdaságpolitika álláspontja szerint egy ilyen bizonytalan környezetben a gazdasági semlegesség által érhető el a gazdaság hosszú távú növekedése. Ebben a tanulmányban a bilaterális kapcsolatok alapján vizsgáljuk meg, hogy Magyarország milyen mértékben tekinthető semlegesnek, a legfontosabb szövetségi rendszereit (EU és NATO) figyelembe véve. Az elemzés eredményei azt mutatják, hogy az exportot tekintve Magyarországon alacsony a függőséggel rendelkező termékek aránya, azonban a szövetségesek átlagához viszonyítva gyengébb semlegességgel rendelkezik, elsősorban az intenzív német kivitel miatt. Az import esetében a függőség szintje magasabb, míg a semlegesség mértéke erősebb, elsősorban az átlagosnál erősebb nem szövetséges, orosz és kínai beszerzéseknek köszönhetően. Gazdaságpolitikai szempontból fontos következtetés, hogy az ázsiai jármű- és akkumulátoripari beruházások alapvetően Nyugat-Európa irányába fokozzák az exportot, akadályozva az export semlegességének erősödését.

Kulcsszavak: gazdasági szerkezet, gazdasági semlegesség, függőség, kereskedelmi kapcsolatok

Several geopolitical conflicts have escalated in recent years, leading to the restructuring of trade relations at considerable economic cost. Hungarian economic policy has argued that economic neutrality is the key to long-term economic growth in such an uncertain environment. In this paper, we examine the extent to which Hungary can be considered neutral concerning its main alliance systems (EU and NATO) based on bilateral relations. The analysis results show that in terms of exports, Hungary has a low share of dependent products but weaker neutrality compared to the average of its allies, mainly due to intensive German exports. For imports, the level of dependency is higher, while the degree of neutrality is more substantial than average, mainly due to higher purchases from not allied Russia and China. From an economic policy perspective, an important conclusion is that Asian investment in the vehicle and battery industry drives exports toward Western Europe, hindering the strengthening of export neutrality.

Keywords: economic structure, economic neutrality, dependency, international trade

Az utóbbi években válságok sora éri a társadalmakat, elég csak a Covid19-pandémiára, a környezeti katasztrófákra vagy a háborúkra gondolni. Ezek az események ráadásul sok esetben egymással párhuzamosan, időben átfedve törnek a felszínre, és polikrizist idéznek elő, amely során az egyes történések egymást felerősítve még nagyobb hatásokat váltanak ki (Tooze, 2022; Lawrence et al., 2024). A gazdaság esetén ezek a történések hozzájárultak az utóbbi évtizedek egyik legnagyobb globális inflációjához (Ball et al., 2022; Di Giovanni et al., 2022; Ha et al., 2023; Lin et al., 2023; Shapiro, 2022; Meier–Pinto, 2024), amely elmélyítette a megélhetési és a szegénységi problémákat. A váratlan események egyik közös vonása, hogy minden esetben megfigyelhető volt a kereskedelmi kapcsolatok és az értékláncok megszakadása, átalakulása (Alessandria et al., 2023; Braun et al., 2023; Lafrogne-Joussier et al., 2023; Ramani et al., 2022; Zhang et al., 2023). Ha a világ egyik pontján egy gyár átmenetileg szüneteltetni volt kénytelen a termelését egy természeti katasztrófa vagy a vírus terjedése miatt, akkor az néhány héten belül a világ másik pontján tevékenykedő vállalatok (átmeneti) bezárását jelentette a termeléshez szükséges inputok hiánya miatt. A modern gazdaságok ezen fajta összekapcsoltsága kockázatot hordoz magában, és jelentős mértékben befolyásolhatja a gazdaságok teljesítményét (Braun, 2020; Grazzini–Spelta, 2022).

Fontos megállapítás továbbá, hogy a gazdaságok összekapcsoltsága egyre nagyobb feszültséget generál nagyhatalmi és külpolitikai szempontból is. Kína az utóbbi évtizedekben történő felemelkedése nemcsak gazdaságilag, hanem geopolitikailag is meghatározó, hiszen egyre nagyobb befolyást szerez a világpolitikában, ami kihívások sorát támasztja az Amerikai Egyesült Államokkal (USA) szemben is (Roberts et al., 2019). Ebből a szempontból nem meglepő, hogy a két ország kereskedelmi háborúba bonyolódott egymással (Bown, 2021). Emellett az utóbbi években két háború is tovább fokozta a külpolitikai feszültségeket: az Oroszország és Ukrajna között 2022-ben kirobbant fegyveres konfliktus, valamint a közel-keleti fegyveres ellentétek, az Izrael és Palesztina közötti összecsapások, a jemeni húsz támadások, illetőleg Izrael Libanonnal és Iránnal folytatott fegyveres összecsapásai.

Feszült helyzetekben geopolitikai szemszögből fontossá válik, hogy az egyes országok a szövetségi rendszereken belül miként vélekednek és cselekednek. Ennek egyik kardinális aspektusa, hogy a gazdasági kapcsolatokat hogyan formálják át a konfliktusok bekövetkezésével. Példa erre az Európai Unió által Oroszországgal szemben hozott intézkedések, amelyek egyrészt megtiltják bizonyos termékek

Oroszországba történő exportálását, másrészt korlátozzák a tagállamokba érkező orosz importot (*Európai Tanács, 2024*). Az intézkedések célja, hogy korlátozzák Oroszországot a fejlett technológia hozzáférésében, illetve csökkentsék az Európai Unió kitettségét a geopolitikailag szembenálló féllel. Ezek a lépések azonban az országok összekapcsoltsága miatt jelentős negatív gazdasági következményekkel járhatnak együtt. Ez akár azt is előidézheti, hogy bizonyos tagállamok – a nemkívánt gazdasági következmények miatt – kevésbé hajlamosak fellépni a szövetségesek mellett egy-egy szankció meghozatalában vagy a konfliktusban részt vevő egyik fél támogatásában. Mindezek alapján látható, hogy a geopolitikai és a gazdasági szempontok között ellentét állhat fenn. Az országok közötti geopolitikai polarizáció erősödése válaszút elé állíthatja az országokat. Ha egy gazdaság továbbra is fenntartja, vagy esetleg tovább növeli partneri kapcsolatait egy nem szövetséges, másik „táborhoz” tartozó országgal, akkor geopolitikai kérdésekben korlátozott lehetőséggel bír az ezzel az országgal való fellépések területén.

1. A bilaterális kapcsolatok aktuális trendjei

A globális ellátási láncok és a távoli piacoknak való kitettség, különösen a külpolitikai nézeteltérések következtében egyre inkább felmerül bizonyos termelési fázisoknak az anyaországba (*backshoring*) vagy egy, az anyaországhoz közel helyezkedő országba való visszatelepipítése (*nearshoring*) (*Piatanesi et al., 2019*). Tapasztalva azonban az utóbbi évek eseményeit, köztük az USA–Kína ellentétet, vagy az Oroszországgal szemben hozott szankciókat, egyre inkább az figyelhető meg, hogy a külpolitikát tekintve szorosan együttműködő, hasonló értékrenddel rendelkező és nézetek valló országok egyre intenzívebben kereskednek egymással, míg az ezekben a kérdésekben másképpen gondolkodó nemzetekkel kevesebbet (*Bosone et al., 2024*). Ebben az esetben tehát egy hasonló alapelveket valló országba történik a termelési fázis kihelyezése, áthelyezése (*friendshoring*). Ez a folyamat ahhoz vezet, hogy a geopolitika térben felerősödő polarizációt a gazdasági kapcsolatok is szükségszerűen lekövetik.

A korábban vázoltakkal ellentétben azonban a magyar gazdaság- és külpolitika stratégiája 2024 második felétől eltérő elemeket tartalmaz: eszerint törekedni kell a gazdasági semlegességre, amely által magasabb gazdasági növekedés érhető el (*Portfolio, 2024*). A magyar miniszterelnök programhirdető előadásában a gazdasági semlegesség koncepciójának négy fő területét jelölte meg (*Portfolio, 2024*):

1. Finanszírozási semlegesség: a hitelezés nemcsak a szövetséges, nyugati országok által folytatható, hanem például kínai forrásokból is.
2. Beruházási semlegesség: az országba beáramló külföldi tőke származása nem számít.
3. Piaci semlegesség: ott kell eladni a termékeket külföldön, ahol azokat megveszik.
4. Technológiai semlegesség: a termeléshez szükséges technológia sokrétű lehet, nem szükséges kizárólag nyugati technológiát alkalmazni.

Ennek nyomán az Országgyűlés 2024. december 20-i ülésnapján elfogadott és 2024. december 30-án kihirdetett, Magyarország 2025. évi központi költségvetéséről szóló 2024. évi XC. törvény is erre az elvre épül, amelynek preambuluma rögzíti: „[a] gazdasági semlegesség alapjaira új gazdaságpolitikát építünk! Az új gazdaságpolitikai akcióterv a jövő évi költségvetés alapja is egyben. [...] Az Új Gazdaságpolitikai Akcióterv együtt a gazdasági semlegesség politikájával 2025-től egy új növekedési pályára állítja a magyar gazdaságot! A gazdasági semlegesség politikája praktikusán azt jelenti, hogy Magyarország lesz a nyugati és a keleti világ gazdaságának találkozhelye! Jó példa erre a 2025-ös esztendő, amikor egyszerre nyitja meg kapuit Debrecenben a BMW új gyára és Szegeden a kínai autógyártó óriás, a BYD gyára! Mindkettő a magyaroknak ad munkát, és nagy lendületet fog adni a magyar gazdaságnak!”

Ez a stratégia tehát arra épül, hogy Magyarország – függetlenül a szövetségi rendszerektől – bármely országgal hajlandó erősebb partneri viszonyt kialakítani, megakadályozva a gazdaság polarizáció fokozódását.

A szóban forgó gazdaságpolitikai koncepció nem újkeletű: a hagyományos nyugati kapcsolatok megtartása és mélyítése mellett a magyar kormány 2012-ben hirdette meg a keleti nyitás politikáját, amely deklarálta, hogy „Magyarország földrajzi adottságainak köszönhetően a jövőben egyszerre lehet az ázsiai növekedési zóna nyugati kapuja, az innováció vezérelte nyugat-európai növekedési övezet keleti kapuja, illetve az észak–déli irányban húzódó új borostyánút meghatározó szereplője” (*Magyarország Kormánya, 2012*). Ez a külgazdasági stratégia tehát az export földrajzi diverzifikálását helyezte fókuszba. Emellett az Ázsiába irányuló export fejlesztése azt is jelenti, hogy az állam támogatásával a magyar vállalatok olyan nagy európai exportőrök beszállítóivá válhatnak, amelyeknek jelentős a pozíciójuk a feltörekvő piacokon. A beszállítói képességek erősítése pedig szorosan kapcsolódik a külföldi működő tőke vonzásához (*Éltető–Völgyi, 2013*). A gazdasági semlegesség koncepciója tehát a keleti nyitás politikájának folytatásaként fogható fel – azzal, hogy abban nem annyira hangsúlyos az ázsiai irányultság: annál ugyanis tágabb, hiszen nem egy konkrét térséget megcélzó exportpiacszerzésről, hanem általános, a geopolitikától függetlenedő külkereskedelemről beszélhetünk.

Ahogy arról korábban szó volt, az utóbbi évek polikrízis fogalmával leírt időszakában az egyik legnagyobb problémát a kereskedelmi kapcsolatok megszakadása jelentette, amit több esetben is geopolitikai események befolyásoltak, és jelentős negatív gazdasági hatásokhoz vezettek. A szövetségi rendszeren kívüli gazdasági kapcsolatok erősítésének célja a diverzifikáció, ami alapvetően támogatandó cél, azonban a sérülékenység csökkentésének e formája ellenkező hatást is kiválthat. Magyarország esetében kimutatható a német gazdasággal szembeni erős kitettség (*Braun, 2020; Braun et al., 2020*), amelynek az a következménye, hogy amennyiben az utóbbi gyengén teljesít, az erősen kihat a magyar gazdaság állapotára is. Alternatív kereskedelmi kapcsolatok kiépítésének csökkentése ellensúlyozni képes ezen erős hatások terjedését. Másrészt azonban egy diverzifikáltabb kapcsolatrendszer esetén több helyről érkezhethet sokkhatás (*Braun–Sebestyén, 2019*). Ráadásul a geopolitikai események az utóbbi években a nem szövetséges országokkal kialakított kapcsolatokat érintették, mint például az orosz–ukrán háború. Továbbá, ha egy ország a szövetségrendszeren kívüli országokkal is erős gazdasági kapcsolatokat ápol, akkor a geopolitikai feszültségek mélyülésével – például gazdasági szankciók vagy vámok bevezetésével – jelentős negatív gazdasági hatásokat kénytelen elszenvedni. Emiatt érdekében is áll a korlátozó intézkedések bevezetésének akadályozása. Mindezek alapján a tanulmány a gazdasági semlegességet vizsgálja, de kizárólag a piaci semlegességre, azaz a külkereskedelmi kapcsolatokra koncentrál. Termékszintű export- és importadatok segítségével bemutatja, hogy milyen mértékű kitettsége van hazánknak a szövetséges és a nem szövetséges országokkal szemben. Ezzel párhuzamosan feltárja, milyen mértékben semleges a magyar gazdaság a jelenlegi állapotában, és mennyire működik a szövetségi rendszerébe beágyazottan a bilaterális kapcsolatok alapján. Ezek a vizsgálatok egyben választ adnak arra a kérdésre is, hogy vajon Magyarország a legmeghatározóbb szövetségi rendszerein – azaz az Európai Unió (EU) és az Észak-atlanti Szerződés Szövetsége (NATO) – belül miért hirdette meg a gazdasági semlegességet, továbbá arra, hogy mennyire reális feltételezés a szövetségi rendszeren kívülre történő export felerősítése a gazdasági növekedés érdekében. Végezetül, a közbeszédben és a különféle tudományterületeken eltérő tartalommal használják a semlegesség kifejezést, emiatt a tanulmány elsőként részletesen ismerteti a különféle semlegességértelmezéseket, és egyértelművé teszi, miként értelmezhető a fogalom a gazdaságpolitikában, így a makroökonómiai elemzésekben.

A magyar gazdaság szerkezetét és külkereskedelmi kapcsolatait már széles körben vizsgálták a szakirodalomban. Ezek a vizsgálatok azonban elsősorban az ágazati szintű kapcsolatok alakulására és a magyar gazdaság függőségére koncentráltak (*Braun, 2020; Braun–Sebestyén, 2019; Braun et al., 2020; Gáspár et al., 2023; Kiss, 2019; Koppány, 2020*), vagy a hazai hozzáadott értékre (*Boda et al., 2023;*

Fertő–Mahammad–Sass, 2023). Az ágazati szintű kapcsolatok elemzése lehetővé teszi a közvetett kapcsolatok figyelembevételét, azonban a magas fokú aggregált-ság miatt elfedhet bizonyos mintázatokat és kockázatokat. Emiatt termékszintű kereskedelmi adatokat használunk, amelynek következtében eltérő módszertant alkalmazunk. Először leszűkítjük a bilaterális kereskedelemben lévő termékek körét azokra, amelyeknél Magyarország kitettséggel rendelkezik. A termékek effajta szűkítésére azért van szükség, mert a geopolitika és a gazdaság közötti érdekellentét is elsősorban akkor áll fenn, amikor egy-egy termék esetében koncentráltak a bilaterális kapcsolatok az alapvetően nem szövetséges országok irányába. Magyarország például erős függőségben van az Oroszországból származó energiahordozók tekintetében (*Braun et al., 2023*), emiatt – érthető módon – erősebben ellenzi az ezeket a termékeket érintő szankciókat, tartva az erősebb negatív hatásoktól, miközben azon termékek esetében, ahol nincs lényeges függőség, bátrabban állhatnak ki a korlátozó intézkedések – és így a szövetségi rendszer többségi akaratát – mellett. Ezt követően második lépésként megvizsgáljuk, hogy a függőséggel rendelkező termékek esetében mekkora piaci részesedésük van a szövetséges és a nem szövetséges országoknak. A harmadik lépésben megnézzük, hogy a függőséggel rendelkező termékek esetében milyen az országok eloszlása az exportot és az importot tekintve. Ha ezek a piaci részesedések közel vannak az egyenletes eloszláshoz, és kevésbé koncentrált kapcsolatokat mutatnak, akkor a külpiacok esetében gazdasági semlegesség áll fenn. Amennyiben viszont a piaci részesedések koncentráltak, úgy nincs szó gazdasági semlegességről.

A tanulmányban ismertetett eredmények azt jelzik, hogy Magyarország azon országok közé tartozik, ahol alacsonyabb a külkereskedelmi kapcsolatokban feltárható függőség, különösen a külföldi értékesítéseket tekintve. Ennek az az oka, hogy Németország mellett más európai gazdasággal is intenzív kereskedelmi viszsonnyal rendelkezünk. Az importot tekintve viszont néhány termék esetében számottevő kitettség látható a nem szövetséges (EU-n és NATO-n kívüli) államokkal szemben. Ezek az eredmények tükröződnek vissza a semlegességgel kapcsolatos elemzésekből is. Az importoldalón erős Magyarország kereskedelmi semlegessége, mivel az átlaghoz képest intenzívebb kereskedelmet épített ki a nem szövetséges tagállamokkal. A függőséggel rendelkező termékek közel felét a szövetségi rendszereken kívüli államokból szerzi be, ami jól diverzifikált termékportfóliót eredményez. Az export esetében a semlegesség számottevően gyengébb, amely a szövetségesekkel, különösen Németországgal kialakított intenzívebb kapcsolatoknak köszönhető.

A tanulmányban a következő fejezetben azt járjuk körül, hogy – kitekintve a releváns társtudományok fogalomtárába – mit jelenthet a semlegesség, és hogyan határozható le a szövetséges országok köre. Ezt követően részletesen bemutatjuk a

magyar gazdasági szerkezettel kapcsolatos korábbi szakirodalmat, majd ismertetjük a módszertant, amelynek segítségével leszűkíthető az a termékcsoporthoz, amely esetében Magyarország függőséggel rendelkezik. Emellett felvázoljuk a szövetséges és a nem szövetséges országok körét, valamint rövid leírást nyújtunk az elemzés során felhasznált adatokról. Az eredményeket tartalmazó fejezetben a tanulmány ismerteti, hogy a külkereskedelmi kapcsolatok alapján milyen mértékű Magyarország általános kitettsége, illetve az milyen termékek esetében figyelhető meg elsősorban. Ezután a szövetséges és a nem szövetséges gazdaságok arányait mutatjuk be, helyzetképet adva a magyar gazdaság semlegességéről. A tanulmány összefoglalással és diszkusszióval zárul.

2. Semlegesség és szövetségi rendszerek

2.1. A semlegesség értelmezési lehetőségei

A Magyar Nyelv Értelmező Szótára szerint semleges az „[o]lyan (személy, csoport), aki, amely egymással ellentétben levő személyek, csoportok közül egyiknek a pártjára sem áll; neutrális” (*Magyar Nyelv Értelmező Szótára, 2016*), míg a semlegességről szóló szócikk jogtudományi-politikai értelmezését ekként adja meg: „[h]áborúban valamely államnak az az állapota, magatartása, amelyben különféle gazdasági vagy politikai indítékokból a hadviselők egyikéhez sem csatlakozik, a hadicselekményekben saját elhatározásából nem vesz részt” (*Magyar Nyelv Értelmező Szótára, 2016*).

Kiindulópontként rögzítendő, hogy a semlegesség (a latin *neuter* jelentése: „sem”) relációs ismérv: egy állítás (szabály, gyakorlat, intézkedés) ugyanis sohasem önmagában neutrális, hanem meghatározott nézetek vonatkozásában. Éppen ezért a semlegességhez mindig hozzátartozik annak alkalmazási köre (*Kis, 2015*).

Az elvi alap exponálását követően fel kell tennünk a kérdést: mi indokolja azt a követelést, hogy az állam (bizonyos vonatkozásokban) semleges legyen? Erre a következő egyszerű válasz adható: az, hogy nincs alap a semlegességtől való eltérésre. Milyen viszonyokban kell azonban az államnak semlegesnek maradnia?

1. A politikai filozófia fősodrában a semlegesség annak követelménye, hogy az állam nem foglalhat állást polgárainak a jó életre vonatkozó versengő felfogásai között – azaz nem részesítheti előnyben e felfogások egyikét sem azon az alapon, hogy az értékesebb vagy magasabb rendű más felfogásoknál (*Gyórfi, 2003*). Ez a rawlsi megközelítés azonban csupán a jó életnek az

- igazságosság elveit tiszteletben tartó felfogásaival szemben kíván semleges lenni (*Rawls, 1999*).
2. A(z) (alkotmány)jog dimenziójában olyan viszonyokban köti az államot a semlegesség követelménye, amelyekben nem tudja alkotmányosan alátámasztani a neutralitás elvetését, azaz, amikor a döntésében (intézkedés, mulasztás) megnyilvánuló preferenciáját nem képes valamely alaptörvényi rendelkezésre visszavezetni. Átfordítva: olyan relációkat jelent, amelyeknél a tételes jog nem tartogat a semlegesség áttörését legitimáló alkotmányos normát. (*Cseporán, 2022*). A jog semlegességének kívánalma a jogi normák tartalmának állít korlátot (*Bragyova, 1993*). Az Alkotmánybíróság azonban a semlegesség gazdasági aspektusa kapcsán az 1990-es évek elején rögzítette, majd 2012-ben közvetve megerősítette [3192/2012. (VII. 26.) AB határozat], hogy „[a]z Alkotmány egyébként nem kötelezi el magát a piacgazdaság semmilyen tartalmi modellje mellett” [21/1994. (IV. 16.) AB határozat], illetve „[a]z Alkotmány – a piacgazdaság deklarálásán túl – gazdaságpolitikailag semleges. [...] Eszerint az állam gazdaságpolitikájának meghatározása terén [...] igen nagy a jogalkotó szabadsága” [33/1993. (V. 28.) AB határozat]. Ugyanakkor az Alkotmánybíróság azt is deklarálta, hogy „[a] gazdaságpolitika meghatározása, ezen belül adójogi eszközökkel egyes tevékenységek támogatása, a befektetések ösztönzése vagy esetleg háttérbe szorítása önmagában nem alkotmányossági kérdés” (620/B/1992 AB határozat). Mindezek tükrében a gazdasági semlegesség doktrínájának tartalma a(z) (alkotmány)jog eszközeivel nem határozható meg, csupán annyi, hogy amennyiben a szóban forgó koncepció illeszkedik az Alaptörvény által kijelölt gazdaság rend kereteibe – így különösen az Alaptörvény M) és O) cikke szerinti programba (*Drinóczi, 2012*) –, akkor az a gazdaságpolitika alkotmányosnak minősül.
 3. Amennyiben semleges az az állam, hatalom, amely nemzetközi megállapodás alapján egyetlen hatalmi csoportosuláshoz sem csatlakozik, sem maga nem visel háborút, sem más államok háborújában nem vesz részt, és nem nyújt támogatást a hadviselőknél (*Magyar Nyelv Értelmező Szótára, 2016*), akkor a semlegesség másik értelmezése hagyományosan a nemzetközi kapcsolatokhoz fűződik. A fegyveres konfliktusok tanulságai ösztönözték az elv kidolgozását, és az a semleges és a hadviselő felek viszonyára értelmezendő (*Sajó, 2003*). A Hágai Konvenció alapján a semlegesség koncepciója a harcban állók köteleseit szabályozza a semleges hatalommal szemben, azzal, hogy a semleges hatalom felelősséget visel azért, hogy semlegességét fenntartsa.
 4. A semlegesség – témánk szempontjából releváns – negyedik megközelítése a gazdasági kapcsolatokhoz, így a nemzetközi kereskedelemhez kötődik.

„Egy gazdaságilag semleges álláspontot követő ország kerülheti az olyan kereskedelmi megállapodások megkötését, amelyek az egyik nemzetet előnyben részesítik a másikkal szemben, vagy tartózkodhat attól, hogy szankciókat, vámokat vagy más kereskedelmi akadályokat vezessen be egy vitában érintett országgal szemben. A politikai semlegességhez hasonlóan a gazdasági semlegesség is kifejeződhet abban, hogy egy ország nem vesz részt regionális vagy akár ideológiailag megalapozott gazdasági csoportosulásokban” (Deák, 2025).

A semlegesség értelmezése a nemzetközi gazdaságtan területén végső soron a szabadkereskedelem szélsőértékeként fogható fel, amit bár a komparatív előnyök elmélete igazolhat, problémája is éppen ebben rejlik: a külkapcsolatokból származó kölcsönös előnyök ugyanis nem egyenlően, hanem a fejlettebb résztvevő javára oszlanak meg (Csáki, 2017).

Jól látható tehát, hogy a politikai filozófia olvasatában az államnak és polgárainak, a(z) (alkotmány)jog rendszerében az állami szerepvállalás és a tételes jog (alkotmány) mint zsinórmérték, a nemzetközi kapcsolatokban a hadviselő és a semleges felek, míg a nemzetközi gazdaságtanban a kereskedelmi kapcsolatban álló országok viszonyára vonatkozik a semlegesség elve.

2.2. A gazdasági semlegesség valós tartalma

A fent vázoltak alapján a semlegesség alatt az értendő, hogy nincs olyan előfeltétel/axióma, amely alapján két alternatíva között preferencia állítható. A témánk szempontjából ez azt jelenti, hogy nincs olyan, a gazdasági racionalitáson kívüli szempont, amely alapján eldönthető, hogy adott ország egy másik állammal kereskedjen, vagy sem. Tekintettel arra, hogy a 21. századi világrendben a geopolitikai szempontok nem zárhatók ki a nemzetközi gazdasági kapcsolatokból, belátható, hogy ilyen kereskedelempolitika fenntartása nem lehetséges – elegendő csak a történelmi múlt, esetleg az érintett országok kulturális kapcsolataira (pl. közös nyelv) gondolni: ezek a körülmények alapvetően gazdasági szempontból irrelevánsak, ugyanakkor nagyban hozzájárulhatnak az országok kereskedelmi kapcsolatainak kialakulásához, avagy azok fokozódásához.

A gazdasági semlegesség terminológia tehát nem megfelelő. Bár a politikai kommunikáció sajátos logikájában ez nem azonosítható problémaként, a gazdasági elemzésekben helyesebb lenne az új gazdaságpolitika fő célját a külgazdasági kapcsolatok – és ezáltal nem utolsósorban a külpolitika – diverzifikációjaként (Horváth–Horváth, 2024) felfogni, hiszen az elsődlegesen a hagyományos kereskedelmi kapcsolatokból fakadó függőségek, az azokból esetlegesen származó kockázatok mérséklésére irányul. A diverzifikációval összefüggésben a nemzetközi

gazdaságtan a „függőség” fogalmát alkalmazza, amely azt a helyzetet írja le, amikor a kevésbé fejlett vagy periférikus nemzetek gazdasági növekedés, technológia, beruházás és kereskedelem tekintetében nagymértékben függenek a fejlettebb centrumországoktól (*Wallerstein, 2010*). Ez Magyarország tekintetében is megállja a helyét, amennyiben hazánk nyugat-európai – különösen német – függőségét tekintjük. A gazdasági semlegesség elképzelése szerint „a már túlságosan megszilárdult és sérülékeny struktúrák helyett ki kellene alakítani a finanszírozásban, a beruházásban, a felvevőpiacokban, a technológia és az energia területén megjelenő” függetlenséget (*Pásztor, 2024*). A gazdasági semlegesség pontos meghatározása tehát a következő: a gazdasági előnyök optimalizálása azáltal, hogy adott ország a lehető legtöbb kereskedelmi tömbbel tart fenn kapcsolatot, a geopolitikai megosztottságok ellenére is (*Szigethy-Ambrus, 2024*). Mindennek következtében, bár a tanulmány keretében a „gazdasági semlegesség” szókapcsolatot használjuk, az alatt az itt részletezett, módosított tartalmat értjük.

A helyesen felfogott gazdasági semlegesség meghatározása körében egy további kérdést szükséges tisztázni, mégpedig azt, hogy ebben a koncepciójában ki a semleges. Kézenfekvő abból kiindulni, hogy a szóban forgó felfogást ki – avagy pontosabban: mi – hirdette meg: Magyarország Kormánya. Ez a megállapítás evidensnek tűnhet, azonban rögzítése mégis releváns: nem a magyar gazdaság szereplőinek magatartását, hanem az állam gazdasági szerepvállalásának minőségét írja le a koncepció. Ennél fogva – mivel az állam (közelebbről: a kormány és a nem kormányzati szervezetek, testületek) szabályozó, irányító vagy befolyásoló, célirányos tevékenységéről beszélünk (*Bod, 2020*) – a gazdasági semlegesség taglalásakor egy gazdaságpolitikai felfogás elemzéséről van szó, ami a makroökonómiai eszköztár alkalmazását kívánja meg.

2.3. Szövetségi rendszerek

A gazdasági semlegesség diverzifikációs kereskedelempolitikakénti értelmezésének – a fenti fogalmi koherencián túli – előnye, hogy nem csupán megragadhatóvá, de mérhetővé is teszi az új gazdaságpolitika eredményét.

A kormányzati kommunikációból leszártakra építve a gazdasági semlegesség koncepciójában szembevetendő a kereskedelmi függetlenedési igény a szövetségi rendszerek viszonyában. Ezek hazánk esetében az EU mint elsődlegesen gazdasági és a NATO mint biztonsági-katonai szövetség. A tanulmány keretében tehát ehhez a két nemzetközi szervezethez kapcsolódó gazdasági kapcsolatok képezik a módszertan egyik pólusát. Ennek indoka az, hogy ezen szövetségi rendszerek országaival – a közös tagság következtében – főszabály szerint sokkal mélyebb diplomáciai, politikai és gazdasági-kereskedelmi viszonya alakult ki Magyarországnak,

mint az ezen kívüli államokkal fennálló bilaterális kapcsolatokban. Ebből következik, hogy ezen országok irányába hosszabb távú elköteleződés azonosítható, amelyet kevésbé határoz meg, kezd ki az aktuálpolitika hullámmása. A másik pólust az azokkal az országokkal fennálló, többnyire kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok képezik, amelyek nem tagjai az EU-nak és a NATO-nak sem.

A tanulmány módszere tehát egy nemzetközi jogi értékpárra épül: hazánk nemzetközi kereskedelmi kapcsolatait annak tükrében elemezzük, hogy adott partnerország e két szövetségi rendszer legalább egyikének tagja-e, vagy sem.

3. A magyar gazdaság szerkezete

A rendszerváltást követően kialakított magyar gazdaságpolitika a külföldi működő tőke (FDI) bevonzásán keresztül képzelte el a gazdasági növekedés beindítását és a szocialista rendszerből piacgazdasági rendszerbe történő átmenetet. Hasonlóan más kelet-közép-európai országokhoz, Magyarországon a nyugat-európai országokhoz képest olcsóbb a munkaerő (Nölke–Vlieghart, 2009; Pavlínek, 2023), de még relatíve közel helyezkedik el a felvevőpiacokhoz, alacsonyan tartva a szállítási költségeket. Másrészt a gazdaságpolitika is aktívan támogatta a külföldi tőke beáramlását különböző infrastrukturális beruházások végrehajtásával, támogatások nyújtásával és a jogszabályok enyhítésével (O’dwyer–Kovalčík, 2007; Draho-koupil, 2008; Bohle, 2009). Ez a politika ahhoz vezetett, hogy az 1990-es és a 2000-es években a régiót tekintve Magyarországra áramlott be a legnagyobb mértékben a külföldi tőke (Antalóczy–Sass, 2000; Kalotay, 2010; Nölke–Vlieghart, 2009), amelynek köszönhetően számos ágazatban kiugróan magas lett a külföldi vállalatok aránya (Buch et al., 2003; Gál, 2013). A vizsgálatok azt mutatják, hogy ez a növekedési pálya kezdetben hozzájárult a magyar gazdaság növekedéséhez (Sass, 2004). A külföldi vállalatok új munkahelyeket hoztak létre, csökkentve a munkanélküliséget, és magasabb bért fizetnek (Palócz, 2019; Soós, 2018), továbbá hatékonyabb termelési eljárásokat is alkalmaznak (Brown et al., 2006; Palócz, 2019). A külföldi tőke tehát egyfajta csatornaként szolgál a külföldi tudás hozzáféréséhez (Das–Drine, 2020; Wang–Wong, 2012). A külföldi tőkére alapozó gazdaságpolitika a pénzügyi válságot követően is fennmaradt (Hunya, 2017; Bohle–Greskovits, 2019). Fontos azonban, hogy az endogén növekedés beindításához és hosszú távú fenntartásához szükség van egyéb tényezőkre is, mint például a képzett munkaerő növelésére vagy a pénzügyi piacok fejlesztésére (Danquah, 2018;

Ndubuisi–Owusu, 2023). Az ezeken a területeken megfigyelhető gyengébb teljesítmény miatt a hatalmas mértékű külfölditőke-beáramlás gazdasági teljesítményre gyakorolt pozitív hatása is elmaradhat (*Gál, 2019*), összességében pedig az FDI-ra épülő gazdasági modell és növekedési pálya elérte határait (*Gál–Lux, 2022*).

A tanulmány szempontjából lényegesebb, hogy a multinacionális cégek megjelenése lehetővé tette a magyar gazdaság globális értékláncokba történő bekapcsolását is (*Rugraff, 2006; Sass–Szalavetz, 2013*). Ezek a vállalatok ugyanis alacsony szintű hazai beszállítói hálózattal rendelkeznek, a termeléshez szükséges inputokat külföldről szerzik be, míg az előállított termékeket exportálják (*Braun–Sebestyén, 2019; Braun et al., 2020; Hegedűs–Vasvári, 2020; Kiss, 2022; Koppány, 2017; Pavlínek, 2004; Rugraff, 2006; Sebestyén et al., 2024; Vasvári et al., 2019*). Ennek eredményeképpen a szocialista rendszert követően egy függő piacgazdasági rendszer alakult ki (*Nölke–Vlieghart, 2009*). A tőkebefektetések első sorban Németországtól származtak, és a járműiparba, valamint az egyéb feldolgozóipari ágazatokba áramlott (*Vápar, 2013*), amelynek köszönhetően főként Németországgal szemben alakultak ki erős függőségek (*Braun, 2020; Braun et al., 2020*).

A magyar gazdaság tehát a német multinacionális vállalatok miatt a német kereskedelmi kapcsolatoktól függ, azonban néhány kulcsfontosságú területen más országok irányába is erős kitettséggel rendelkezik a mai napig. A II. világháborút követően kiépülő államszocialista berendezkedés és az abból fakadó erős gazdasági együttműködés a Szovjetunióval napjainkig meghatározza az ország orosz energiafüggőségét. Ez a kitettség a kőolaj, a földgáz és az atomreaktorok működtetését tekintve áll fenn, mértéke pedig a volt szocialista blokkhoz tartozó országok között is kimagasló (*Braun et al., 2023*). A másik tényező Kína utóbbi évtizedekben történő gazdasági növekedéséhez köthető, amely révén Kína a globális kereskedelem meghatározó tényezőjévé vált (*Baldwin–Freeman, 2022; Grazzini–Spelta, 2022*). Magyarország esetében is megfigyelhető a kínai befektetések növekedése (*Sass, 2018; Sass et al., 2019*) és kereskedelmi kapcsolatok erősödése (*Gáspár et al., 2023*), főként az elektronikai iparban (*Braun, 2020; Koppány, 2020*).

Mindezek alapján a magyar gazdasági szerkezetről elmondható, hogy alapvetően az európai, Németország-központú kereskedelmi hálózatba van erősen beágyazódva, azonban az orosz energiától való függőség továbbra is fennáll, valamint az ázsiai, különösen a kínai kapcsolatok szerepe is egyre fontosabbá válik. Ez egyben rámutat arra, hogy Magyarország főként az európai gazdaságokkal áll szoros kapcsolatban, amelyek a szövetséges országok közé tartoznak, viszont szoros összeköttetésben áll egyéb, nem szövetséges gazdaságokkal is, amelyek feszültséget generálhatnak a geopolitikai és a gazdasági rendszerek között.

4. Módszertan és adatok

A tanulmányban bemutatott elemzések módszertani szempontból két részre oszthatók. Először is deskriptíve meghatározzuk, hogy miként választhatók ki azok a termékek, amelyek esetében Magyarország függőséggel rendelkezik. Erre azért van szükség, mert a gazdasági semlegesség kérdése, valamint a geopolitikai és a gazdasági rendszer közötti érdekellentét csak azokban az esetekben relevánsak, amikor egy termék esetében jelentős kitettség tapasztalható, ráadásul egy nem szövetséges ország irányába. A második részben két indikátor formális ismertetésére kerül sor. Az egyik indikátor a függőséggel rendelkező termékek beszerzési (import) és értékesítési (export) kapcsolatainak koncentrációját méri. Ha a koncentráció alacsony, akkor egy gazdaság a kereskedelmi kapcsolatai alapján semlegesnek tekinthető, míg, ha magas, akkor nem tekinthető annak. A másik indikátor annak eldöntését szolgálja, hogy amennyiben nem tekinthető egy gazdaság semlegesnek a kereskedelmi kapcsolatai alapján, akkor vajon a szövetséges vagy a nem szövetséges országok irányába rendelkezik-e kitettséggel. A fejezet végül a felhasznált adatok ismertetésével zárul.

4.1. Termékek függőség szerinti csoportosítása

A függőségi indikátorok meghatározása az *Európai Bizottság* (2021), illetve *Braun és szerzőtársai* (2023) tanulmányai alapján végezhető el. Ezen módszerek szerint abban esetben beszélhetünk függőségről a kereskedelmi kapcsolatokat tekintve, ha

1. egy termék beszerzése koncentrált, valamint
2. az esetlegesen kieső importot nem lehet helyettesíteni az export visszafogásán keresztül.

A diverzifikáció hiánya azért okozhat problémát, mert a legfontosabb kereskedelmi partnereket érő sokkhatások rendkívül erős módon terjedhetnek át a vizsgált aktorra (*Braun–Sebestyén, 2019*). Amennyiben például egy ország szinte kizárólag egy másik országtól vásárol kőolajat, és ezt a partnert sokkhatások (pl. szankciók, háborús károk) érik, akkor megszakadhat a kereskedelem, és teljes mértékben kiesik a kőolaj beszerzése. Ha viszont a kőolajbeszerzés diverzifikált (azaz alacsony a beszerzés koncentrációja), akkor az egyik partnert érő sokkhatások áttérjedése csekély hatást képes gyakorolni, hiszen más forrásokból könnyen pótolni lehet a kieső mennyiséget.

A bilaterális kereskedelmi kapcsolatrendszer hátránya, hogy nehezen azonosíthatók a tényleges kereskedelmi viszonyok az országok között, ugyanis sok esetben

megfigyelhető a köztes országokon keresztül történő szállítás (*Braun et al., 2023*). Hollandia például a világ egyik legnagyobb napraforgó- és magolajexportőre, azonban ezt csupán annak köszönheti, hogy rendkívül sok ilyen terméket szerez be külföldről, amelyet aztán tovább is ad a globális piacon. Ily módon Hollandia függősége a napraforgó- és a magolaj-előállító országoktól végső soron csekély, hiszen nem saját maga számára vásárolja ezen termékeket.

Az indikátorok felírásához jelölje x_{ji}^p a j országból az i országba történő export mértékét a p termék esetében. Ekkor a külföldi beszerzések koncentrációja ($K_{i,p}^{import}$) az i országra és a p termékre vonatkozóan az alábbiak szerint írható fel:

$$K_{i,p}^{import} = \sum_{j=1}^N (s_{ji}^p)^2, \quad (1)$$

ahol $s_{ji}^p = x_{ji}^p / \sum_{j=1}^N x_{ji}^p$, illetve $j = 1, 2, \dots, N$ és $x_{ii}^p = 0$.

A sokkhatások következtében kieső import exporttal történő helyettesíthetőségének mértékét ($H_{i,p}^{import}$) az adja meg, hogy a p termék esetében az i ország többi országtól való beszerzése hogyan arányul az i ország többi ország számára történő értékesítéshez:

$$H_{i,p}^{import} = \frac{\sum_{j=1}^N x_{ji}^p}{\sum_{j=1}^N x_{ij}^p}. \quad (2)$$

Az (1)-es egyenlet által leírt koncentrációs indikátor 0 és 1 közötti értéket vehet fel, az egyre magasabb értékek pedig egyre erősebb koncentrációt jelentenek. A (2)-es egyenlet által mért helyettesíthetőségi indikátor 0 és végtelen közötti tartományban mozoghat, és az egyre nagyobb értékek a kieső import exporttal történő helyettesíthetőségének egyre alacsonyabb szintjét jelöli. A tanulmány mindkét indikátornál az *Európai Bizottság (2021)* által használt küszöbértékeket veszi alapul, annak érdekében, hogy egy termék esetében függőséget állapítson meg. Ezek a küszöbértékek az alábbiak:¹

$$K_{i,p}^{import} > 0,4 \quad (3)$$

$$H_{i,p}^{import} > 1 \quad (4)$$

Amennyiben egy termékénél mindkét függőségi indikátor meghaladja a küszöbértéket, az adott termék esetében a vizsgált ország kitettséggel rendelkezik.

Az eddig bemutatott indikátorok a függőséget a beszerzések szemszögéből vizsgálták, azonban a valóságban előfordulhatnak olyan esetek, amikor a gazdaságok a külföldi értékesítési (export) kapcsolataik visszaesését tapasztalják. Egyrészt sokszor tapasztalható, hogy egy országban gazdasági problémák jelentkeznek,

¹ Az *Európai Bizottság (2021)* által készített elemzés szigorú kritériumot szabott meg az erős koncentráció meghatározására a 0,4-es értékkel. A szakirodalomban ennél enyhébb, 0,25-os érték felett már erős koncentrációt állapítanak meg.

aminek következtében drasztikusan visszaesik például a gépjárművek iránti kereslet. Ekkor ez az ország lényegesen kevesebb gépjárművet fog importálni, így abban az országban, ahol előállítják ezeket a termékeket, vissza fog esni a termelés. Hasonlóan az importkoncentrációhoz, ebben az esetben is a hatás „átcsoordulása” az egyik gazdaságról a másikra abban az esetben lesz erős, ha az exportáló ország koncentráltan adja el a termékeit a sokkhatásoktól szenvedő ország irányába. Másrészt, ha az exportáló ország alapvetően szintén külföldről szerzi be a termékeket, majd ezeket egyszerűen csak továbbadja, akkor végső soron az export visszaesését az import csökkentésével ellensúlyozni képes, fenntartva a hazai termelés volumenét. Ezek fényében az exportoldali függőségi indikátorok az alábbiak alapján írhatók fel.²

$$K_{i,p}^{export} = \sum_{j=1}^N (q_{ij}^p)^2, \quad (5)$$

$$H_{i,p}^{export} = \frac{\sum_{j=1}^N x_{ij}^p}{\sum_{j=1}^N x_{ji}^p}, \quad (6)$$

ahol $q_{ij}^p = x_{ij}^p / \sum_{j=1}^N x_{ij}^p$, illetve $j = 1, 2, \dots, N$ és $x_{ii}^p = 0$.

A külföldi értékesítések esetében szintén hasonló küszöbértékek alkalmazhatók, azaz i ország akkor rendelkezik erős exportkitettséggel p termék esetében, ha

$$K_{i,p}^{export} > 0,4, \quad (7)$$

$$H_{i,p}^{export} > 1. \quad (8)$$

Az országok kereskedelmi kapcsolatok alapján meghatározott általános kitettsége – függetlenül attól, hogy az milyen mértékben oszlik meg a szövetséges és a nem szövetséges országok között – a függőséggel rendelkező termékek export (import) értékének a teljes export (import) értékéhez viszonyított arányával ragadható meg.

4.2. A semlegesség meghatározása

Az általános kitettség egy fontos mérőszáma a külpiacokkal szembeni sérülékenységnek, azonban nem nyújt információt a partnerek szerepéről, azok megoszlásáról és szövetségi státusáról. Minden egyes ország esetében megvizsgáljuk, hogy a külkereskedelmi kapcsolatok alapján függőséggel rendelkező termékek külföldi beszerzése és értékesítése miként oszlik meg a kereskedelmi partnerek között,

² A (2)-es és a (6)-os egyenlet alapján a $H_{i,p}^{import}$ és a $H_{i,p}^{export}$ egymás reciproka. Ennek következtében egy ország egy adott termék esetében vagy csak az import, vagy csak az export esetében rendelkezhet függőséggel.

vagy – ami a semlegesség szempontjából fontos – mennyire koncentrált ezen termékek kereskedelme. Formálisan a függőséggel rendelkező termékek beszerzésére és értékesítésére vonatkozó koncentrációs mutató (FK_i^{import} és FK_i^{export}) az alábbiak szerint írható fel:

$$FK_i^{import} = \sum_{j=1}^N (\widehat{s}_{ji})^2, \quad (9)$$

$$FK_i^{export} = \sum_{j=1}^N (\widehat{q}_{lj})^2, \quad (10)$$

ahol $\widehat{s}_{ji} = \sum_{k=1}^G x_{ji}^{k_i} / \sum_{j=1}^N \sum_{p=1}^M x_{ji}^p$, $p = 1, 2, \dots, M$ és $k_i = 1, 2, \dots, G$ az i ország függőséggel rendelkező termékeinek indexe az importkapcsolatok alapján. Ehhez hasonlóan, $\widehat{q}_{lj} = \sum_{l=1}^H x_{ij}^{l_i} / \sum_{j=1}^N \sum_{p=1}^M x_{ij}^p$ és $l_i = 1, 2, \dots, H$ az i ország függőséggel rendelkező termékeinek indexe az exportkapcsolatok alapján. Egy ország abban az esetben tekinthető semlegesnek az import (export) -kapcsolatait tekintve, amennyiben az $FK_i^{import} = 0$ ($FK_i^{export} = 0$), azaz a függőséggel rendelkező termékek esetében a termékek szintjén alapvetően másokkal szemben kitett. Ez azt jelenti, hogy az első termék esetében az egyik, a második termék esetében a másik, a harmadik termék esetében egy harmadik országgal szemben rendelkezik kitettséggel, és így tovább. Ekkor ugyan rendelkezhet magas általános függőséggel egy gazdaság, de ez nem kizárólag egyetlen partner irányába áll fenn, hanem egyenletesen oszlik el. Másképpen fogalmazva: minden partnertől van egy egyenlő mértékű kitettség.

A (9)-es és a (10)-es egyenlet által leírt indikátorok azonban nem adnak tájékoztatást arról, hogy szövetséges vagy nem szövetséges tagállamoktól erősebb-e a függőség abban az esetben, amikor a semlegesség nem áll fenn. Ennek eldöntéséhez másik mutatószám szükséges, amely megmutatja, hogy a függőséggel rendelkező termékek esetében milyen képet mutat a kereskedelem a nem szövetséges országok irányába. Ez az alábbiak szerint határozható meg:

$$NSZI_i^{import} = \frac{\sum_{a_i=1}^C \sum_{k_i=1}^G x_{a_i i}^{k_i}}{\sum_{j=1}^N \sum_{k_i=1}^G x_{ji}^{k_i}}, \quad (12)$$

$$NSZI_i^{export} = \frac{\sum_{a_i=1}^C \sum_{l_i=1}^H x_{ia_i}^{l_i}}{\sum_{j=1}^N \sum_{l_i=1}^H x_{ij}^{l_i}}, \quad (13)$$

ahol $a_i = 1, 2, \dots, C$ az i ország szövetséges partnereinek indexe. Ha az intenzitást leíró indikátor értéke 0, akkor az adott gazdaság kizárólag a szövetségeseivel kereskedik, ha pedig 1, akkor csakis a nem szövetséges gazdaságokkal.

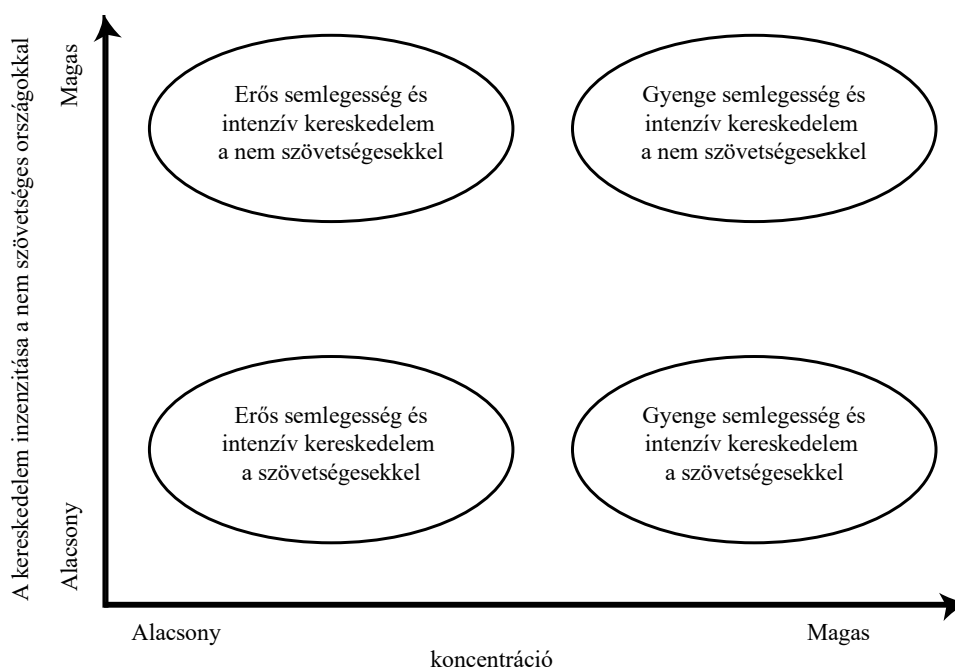
A gazdasági semlegesség helyzetének értékelése a két típusú indikátor közös koordináta-rendszerben történő szerepeltetésével lehetséges. A megértést szolgálja négy különböző, szélsőséges eset bemutatása, ahogy az 1. ábrán is látható.

Az első esetben (bal alsó buborék) a függőséggel rendelkező termékek esetében a kereskedelem megoszlása a partnerek között relatív egyenletes, ami alacsony koncentrációval jár együtt. Másrészt ezen termékek esetében főként a szövetséges országokkal történik az adásvétel, amely egyben alacsony intenzitást jelent a nem szövetséges országokra vonatkozóan. Ekkor a gazdaság semlegessége erős, de nem teljes mértékben az, mivel a szövetséges országokkal többet kereskedik. Fontos megjegyezni, hogy a valóságban egy-két elszigetelt esetet leszámítva az egymással nem szövetséges országok is kereskednek egymással valamilyen mértékben. Kivétel például Észak-Korea vagy Irán. A második esetben (bal felső buborék) a koncentrációs indikátor szintén alacsony, ami erős gazdasági semlegességet jelent, azonban itt a kereskedelem intenzívebb a nem szövetséges országokkal. A harmadik és a negyedik eset (jobb alsó és jobb felső buborék) egyaránt magas koncentrációt mutat. Ekkor a gazdasági semlegesség nem áll fenn, hiszen egy vagy néhány országgal szemben erős kitettség figyelhető meg a függőségekkel rendelkező termékek vonatkozásában. A két eset közötti különbség az, hogy előbbinél a szövetségesekkel, utóbbinál a nem szövetségesekkel intenzívebb a kereskedelem.

1. ábra

A gazdasági semlegesség koncepciója a bilaterális kereskedelem tükrében

The framework economic neutrality in bilateral trade perspective

A gazdasági és a geopolitikai rendszerek közötti feszültség elsősorban akkor nagyobb, ha a kereskedelem erősebben húz a nem szövetséges partnerek irányába (bal felső és jobb felső buborék). Egy ország kitettsége pedig akkor nagyobb, ha erősen koncentrált a függőség (jobb alsó és jobb felső buborék). Ezek alapján az említett érdekellentét még erősebb, ha mindkét tényező egyidejűleg fennáll, azaz erősen koncentrált a függőség, ráadásul a nem szövetséges országok irányába (jobb felső). Ezzel szemben a két rendszer közötti ellentét akkor a legkisebb, ha alacsony a függőség koncentrációja és főként a szövetséges gazdaságokkal történik a kereskedelem (bal alsó).

1. táblázat

Magyarország szövetségesei az EU- és a NATO-tagállamok alapján

Hungary's allies based on EU and NATO memberships

EU	NATO	EU és NATO	
Ausztria	Albánia	Belgium	Litvánia
Ciprus	Amerikai Egyesült Államok	Bulgária	Luxemburg
Írország	Egyesült Királyság	Csehország	Németország
Málta	Észak-Macedónia	Dánia	Magyarország
	Izland	Észtország	Olaszország
	Kanada	Finnország	Portugália
	Montenegró	Franciaország	Románia
	Norvégia	Görögország	Szlovákia
	Törökország	Hollandia	Szlovénia
		Horvátország	Spanyolország
		Lengyelország	Svédország
		Lettország	

Az utolsó lépésben már csak az a kérdés, mely országok tekinthetők semlegesnek. Ahogy azt a 2. fejezetben részletesen kifejtettük, Magyarország szövetségesei az EU- és a NATO-tagországok lesznek a bemutatott elemzésekben. Ezek azok a nemzetközi szerződésekben deklarált országok közötti együttműködések, amelyek az aktuális politikai és kommunikációs megnyilvánulásoktól függetlenül, hosszú távon fennállnak. A Magyarországgal közös szövetséget alkotó országok névsora az 1. táblázatban látható.

4.3. Felhasznált adatok

A tanulmányban bemutatott elemzések országok közötti, terméksztintű bilaterális kereskedelmi adatok alapján, a BACI-adatbázis felhasználásával készültek (Gaulier–Zignano, 2010). Ez az adatbázis megközelítőleg 200 országra és 5000

termékre lebontva nyújt információkat a kereskedelem mértékére különféle vámtarifaszám-alapú (*harmonized system*, HS) osztályozások alapján. Az elemzés túlnyomóan az utolsó elérhető időszakra (2022) vonatkozó adatok alapján készült, a legfrissebb osztályozási kategóriákat (HS22) használva.

5. Eredmények

5.1. A magyar gazdaság kereskedelmi függőségei

Az alkalmazott termékosztályozás 5609-féle terméket különböztet meg egymástól a legalacsonyabb aggregáltsági szinten. Magyarország 5490 különböző terméket vásárolt külföldről 2022-ben, összesen 153 205 millió amerikai dollár (USD) értékben. Ezek közül 1887-nél figyelhető meg 0,4-nél erősebb koncentráció, valamint 4077 esetben nagyobb az import kiesésének az export visszafogásával történő helyettesítése. A két indikátort együttesen vizsgálva összesen 1433 terméknél figyelhető meg a küszöbértékeknél magasabb érték, azaz Magyarország ennyi termék esetében rendelkezik függőséggel az importot tekintve.

A 2. táblázatban található a 10 legnagyobb importértékű termék, amelynél Magyarország kitettséggel rendelkezik. Az első helyen a nyers kőolaj szerepel, ebből 2914 millió USD értékben importált Magyarország. A beszerzések koncentrációja elég magas, 0,65, továbbá az import mértéke megközelítőleg 25-ször nagyobb az exportnál. A legfőbb partnerek Oroszország, Horvátország és Kazahsztán. A második helyen a merev szárnyú repülőgép található, 1944 millió USD-vel, és ezek a termékek szinte kizárólag Németországból érkeznek, míg a harmadik helyen a gépek és mechanikus eszközök állnak, 992 millió USD-vel, főként Ázsiából és Németországból történik ezek beszerzése. A táblázatban ezenkívül többnyire elektronikai és kommunikációs eszközök, járműipari alkatrészek és alumínium-alapanyagok találhatók. Általánosságban megfigyelhető, hogy az európai partnerek mellett Oroszország és az ázsiai országok is feltűnnek a legfontosabb beszállítók között. Utóbbiak közül különösen Kína fontossága rajzolódik ki, megerősítve a szakirodalom korábbi vizsgálatait.

2. táblázat

**A 10 legnagyobb importértékű, függőséggel rendelkező termék
(Magyarország, 2022)**

TOP 10 most import-dependent products (Hungary, 2022)

Sor- rend	HS22-kód	Termék megnevezése	Import volumene, millió USD	$K_{HUN,p}^{import}$	$H_{HUN,p}^{import}$	1.	2.	3.
						partnerország		
1.	270900	Nyers kőolaj	2 914	0,65	25,92	RUS	HRV	KAZ
2.	880240	Merevszárnyú repülőgép (> 15 000 kg)	1 944	1,00	7,91	DEU	ISR	NLD
3.	847989	Gépek és mechanikus eszközök	992	0,45	3,81	KOR	DEU	CHN
4.	851779	Kommunikációs készülékek alkatrészei (kivéve antennák)	863	0,68	1,87	CHN	SVK	KOR
5.	852491	Az érintéssel, illesztő- programokkal vagy áram- körökkel rendelkező LCD-kijelző modulok	639	0,73	5,89	CHN	KOR	SVK
6.	854129	Tranzisztorok (> 1 watt, kivéve fényérzékeny tranzisztorok)	546	0,55	1,52	DEU	MYS	HKG
7.	760110	Megmunkálatlan, nem ötvöztött alumínium	442	0,46	61,91	NLD	ITA	SVN
8.	851671	Elektromos kávé- és teafőzők	377	0,55	1,26	UKR	ROU	ITA
9.	851771	Kommunikációs alkatrészek és antennák	369	0,81	1,14	CHN	DEU	CZE
10.	848310	Sebességváltó tengelyek és hajtókarok, bütykös és forgattyús tengelyek	307	0,47	2,48	DEU	ITA	ESP

Magyarország az 5609-féle termék közül 5351-et értékesített külföldön 2022-ben, 146 320 millió USD értékben. A koncentráció alapján 2251, a helyettesíthetőség szerint 1449, míg mindkét indikátort figyelembe véve 636 termék haladja meg a küszöbértéket. A 10 legnagyobb exportértékű és -függőséggel rendelkező termék látható a 3. táblázatban. A legnagyobb exportvolumennel rendelkező termék-kategória a rádió és tv adóvevő berendezések, 1320 millió USD-vel, a második az elektromos motorkerékpár 388 millió USD-vel, a harmadik pedig a kézi munkához használt, önálló villanymotorral rendelkező szerszámok 351 millió USD értékkel. A top 10 termék között járműipari és elektronikai alkatrészek, gyógyszerészeti alapanyagok és biodízel található még. Fontos különbség az importhoz képest, hogy a felsorolt termékek esetében csupán három esetben található nem európai partner a

legfontosabb beszállítók között, amelyek közül egyik sem ázsiai, valamint hétszer is Németország a legnagyobb felvevőpiac. Másrészt, nemcsak a függőséggel rendelkező termékek vonatkozásában, hanem a termékvolumeneket összehasonlítva is az tapasztalható, hogy kisebb a magyar gazdaság függősége az exportot tekintve.

3. táblázat

**A 10 legnagyobb exportértékű, függőséggel rendelkező termék
(Magyarország, 2022)**
TOP 10 most export-dependent products (Hungary, 2022)

Sor- rend	HS22-kód	Termék megnevezése	Export volumene, millió USD	$K_{HUN,p}^{export}$	$H_{HUN,p}^{export}$	1.	2.	3.
						partnerország		
1.	852990	Egyéb rádió és tv adóvevő berendezések alkatrészei	1 312	0,69	2,30	DEU	SVK	MEX
2.	871160	Elektromos motorkerékpár	388	0,50	7,87	DEU	GBR	FRA
3.	846729	Szerszámok: kézi munkához, önálló villanymotorral (kivéve fűrészek és fűrők)	351	0,43	2,98	DEU	GBR	FRA
4.	841459	Egyéb ventilátorok	346	0,45	2,10	DEU	USA	TUR
5.	843149	A daruk, teherautók, lapátok, építőipari gépek alkatrészei	279	0,42	3,14	DEU	AUT	FRA
6.	850153	Többfázisú, váltakozó áramú motorok (> 75 kW)	262	0,68	2,29	BEL	USA	DEU
7.	700910	Gépjárművekhez készített visszapillantó tükrök	252	0,44	3,26	DEU	SVK	CZE
8.	840733	Szikragyújtású motorok (250–1000 cc)	251	0,40	259,10	ESP	PRT	DEU
9.	300214	Vér, emberi vagy állati, antiszérum, egyéb vérfrakciók és immunológiai termékek	228	0,79	1,14	DEU	PRT	BEL
10.	382600	Biodízel és keverékei	190	0,87	1,11	SVK	SVN	NLD

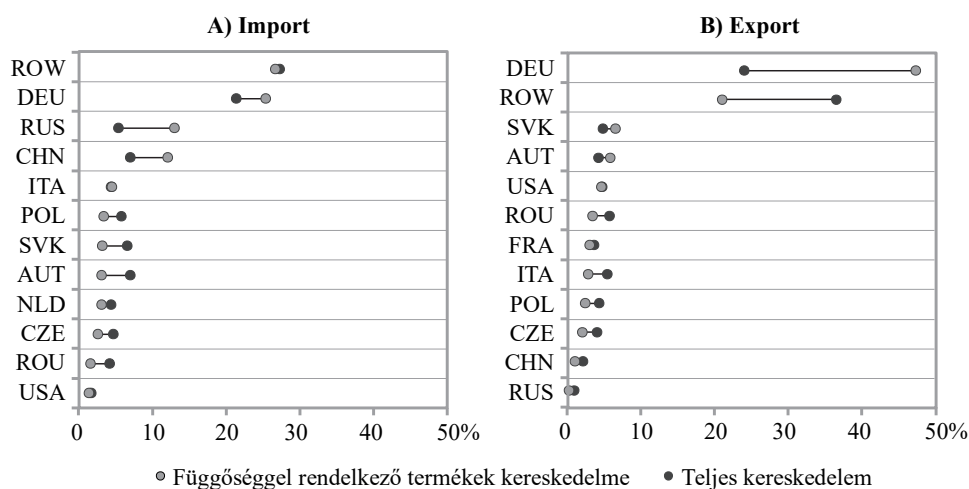
A teljes kereskedelem és a függőséggel rendelkező termékek kereskedelmének megoszlása látható a 2. ábrán, a partnerországok szerinti megoszlása alapján. A legnagyobb aránnyal rendelkező országok mellett az Amerikai Egyesült Államok (USA), Kína (CHN), Oroszország (RUS), valamint az ábrán nem szereplő országok (ROW) összesített aránya került feltüntetésre. Az ábra A) része az import-, míg a B) rész az exportkapcsolatok szerinti számításokat mutatják. Az országok közül mindkét esetben Németországgal a legnagyobb a forgalom, ráadásul a függőséggel rendelkező termékek aránya az importnál (25,34%) és az exportnál is nagyobb (47,39%) a teljes kereskedelem szerinti arányhoz képest (21,41 és 23,98%). Ez azt

jelenti, hogy Magyarország Németországgal szembeni kitettsége nagyobb a hagyományos indikátorokhoz képest, főleg a külföldi értékesítések esetén.

2. ábra

**A teljes és a függőséggel rendelkező termékek kereskedelmének megoszlása
(Magyarország, 2022)**

Distribution of trade in total and dependent products (Hungary, 2022)

Megjegyzés: az „ROW” jelölés a világ többi országát (*rest of world*) foglalja magába.

A 2. és a 3. táblázathoz hasonlóan a 2. ábra adatai is rámutatnak a külföldi beszerzések és értékesítések közötti különbségekre. Az import esetében Oroszország (13,03%) és Kína (12,08%) függősége a legnagyobbak között van, jóval meghaladva a teljes import szerint mért arányszámot (5,42 és 7,03%). Ehhez képest az exportoldalon a teljes kereskedelem alapján számított indikátorok kisebbek (0,14 és 1,02%), mint a függőséggel rendelkező termékek esetében (0,92 és 2,09%). A legfontosabb partnerek között ezenkívül szinte kizárólag európai országok találhatók. Ez a mintázat összességében arra is rámutat, hogy a nem szövetséges országokkal szemben elsősorban a beszerzéseket tekintve van nagyobb kereskedelmünk és kitettségünk, míg az értékesítések esetében Németország és az európai gazdaságok a domináns szereplők.

Az elemzés szempontjából lényeges annak megállapítása is, hogy általánosságban mekkora kitettséggel rendelkezik egy gazdaság a külkereskedelmi kapcsolatairól esetén, azaz mekkora a függőséggel rendelkező termékek aránya a teljes kereskedelmén belül. Ha egy gazdaság például erősen kitett a függőséggel rendelkező termékeknek egy másik ország felé, akkor ennek a másik országnak erős befolyás tulajdonítható a vizsgált ország működésében. Amennyiben azonban a teljes ke-

reskedelemhez képest ezeknek a termékeknek a forgalma elenyésző, akkor árnyaltabb a kép, és a befolyás mértéke is jelentősen kisebb. Magyarország esetében a függőséggel rendelkező termékek külföldi beszerzése 19 299 millió USD, míg az értékesítése 8354 millió USD. Előbbi a teljes import 12,60, utóbbi pedig csak 5,71%-át teszi ki. Ezek az eredmények szintén azt erősítik meg, hogy Magyarországnak az importoldalon kétszer nagyobb kitettsége van, mint az exportnál.

A kitettség értékelését segíti, ha ezeket az adatokat összehasonlítjuk más, például Magyarországgal szövetségben lévő országokéval. A 3. ábrán ennek megfelelően az EU- és a NATO-tagállamok kereskedelmi kitettségei láthatók. A 36 különböző ország közül Magyarország az import esetén a 6., az export vonatkozásában pedig a 13. legkisebb aránnyal rendelkezik. A külföldi beszerzéseket tekintve a régiós országok közül hazánkban az egyik legalacsonyabb a függőséggel rendelkező termékek aránya. Ugyan ez az érték Lengyelországban 10,49, azonban Romániában 13,72, Szlovéniában 16,81, Csehországban 17,12, Bulgáriában 19,52, Szlovákiában 19,96, Horvátországban 21,72%. Az értékesítést tekintve Lengyelországban 2,33, Csehországban 5,52, Szlovákiában 7,93, Romániában 8,41, Horvátországban 21,77, Bulgáriában 23,47, illetve Szlovéniában 24,51% ez az arány.

A 3. ábráról az is kiderül, hogy néhány ország esetében kiugróan magas kitettségek alakultak ki. Kanada az importoldalon 44,78, míg az export esetében 55,46%-os kitettséggel rendelkezik, aminek legfőbb oka az Amerikai Egyesült Államokkal való szoros kereskedelmi partnerség. Ennél talán érdekesebb eredmény három balkáni ország, Észak-Macedónia, Albánia és Montenegró magas kitettségei. Észak-Macedónia erős importkitettsége főként abból adódik, hogy nagymértékben szerez be külföldről ásványi termékeket és nemesfémeket Görögországból és az Egyesült Királyságból, míg az export esetében vegyi és gépipari termékeket ad el Németországnak kiugró arányban. Albánia esetében színesebb a kép, ugyanis különböző fémeket, textilipari, élelmiszeripari és ásványi termékeket vásárol külföldről, ráadásul többnyire csak néhány partnertől, mint például Törökország vagy Olaszország. Az értékesítéseket tekintve hasonló minta látható, miszerint fémeket, ásványi és textilipari termékeket exportál, legfőbb kereskedelmi partnere Olaszország. Montenegró szintén ásványi termékeket és fémeket exportál és importál koncentráltan, néhány európai ország mellett kifejezetten szoros kapcsolatot ápol Dél-Koreával. Végül érdemes még kitérni Málta erős importoldali és Izland jelentős exportoldali kitettségére. Előbbihez erősen hozzájárul például különféle hajók koncentrált beszerzése Ázsiából és Németországból, utóbbit pedig a különféle alumínium- és haltermékek észak- és nyugat-európai, valamint észak-amerikai értékesítése okozza. Fontos hasonlóság ezekben az országokban, hogy viszonylag alacsony a feldolgozóipari termékek kereskedelme, amelyeket többnyire az országok

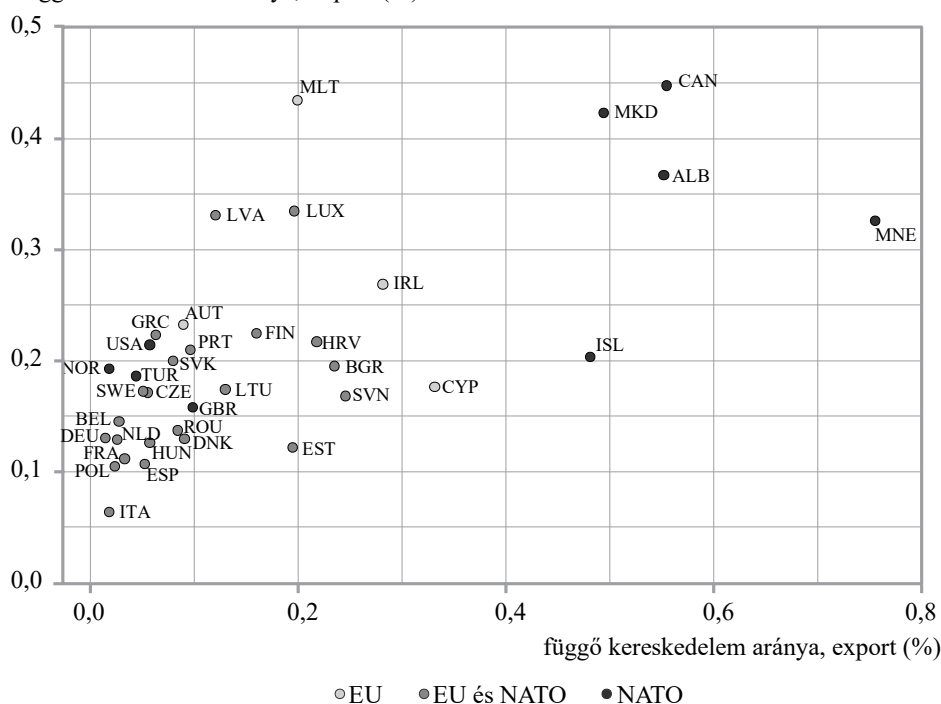
szélesebb körében értékesítenek, mint a nyersanyagokat. Másrészt ezek a nemzettek földrajzilag az európai piac periferiáján találhatók, amely adottság leszűkíti a kereskedelmet a szomszédos országokra.

3. ábra

**A függőséggel rendelkező termékek aránya a teljes kereskedelemben belül
(Magyarország és a szövetségesei, 2022)**

Share of dependent products in total trade (Hungary and its allies, 2022)

Függő kereskedelem aránya, import (%)

5.2. Gazdasági semlegesség a kereskedelmi kapcsolatokban

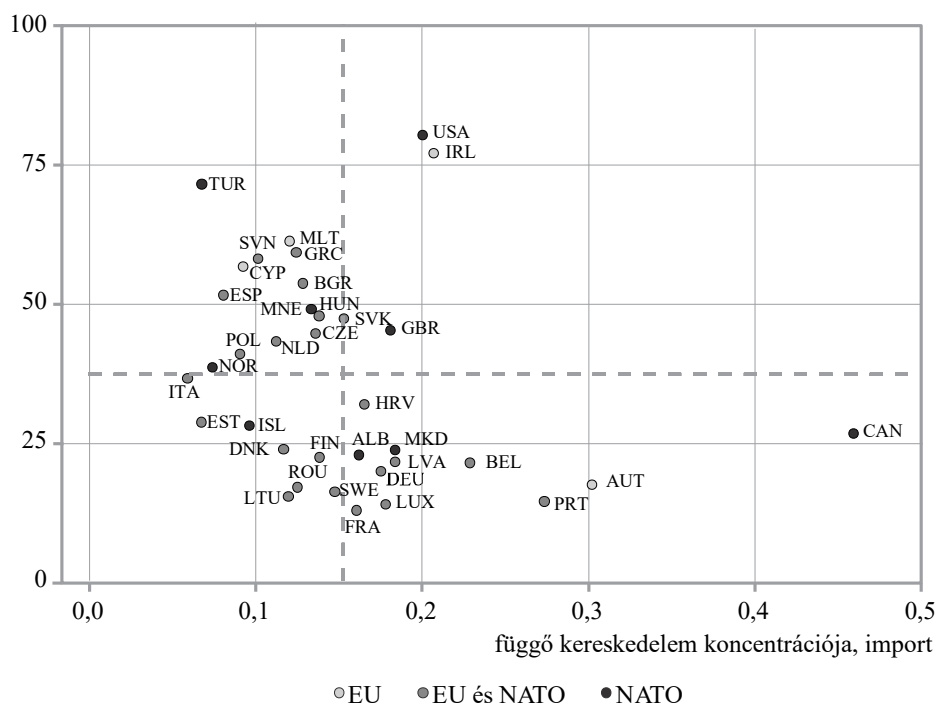
Magyarország általános kitettsége tehát alacsonynak mondható, viszont a tanulmány központi kérdésére vonatkozóan fontosabb annak vizsgálata, hogy mennyire nevezhető semlegesnek a magyar gazdaság. Ahogy azt a 4.2. alfejezetben az 1. ábra segítségével bemutattuk, ez két indikátor együttes elemzésével tehető meg. Egyrészt meg kell vizsgálni, hogy a függőséggel rendelkező termékek kereskedelme mennyire egyenletesen oszlik el a partnerek között, másrészt milyen arányban történik ezen termékek kereskedelme a szövetségi viszonyokat figyelembe véve.

Magyarország importkapcsolatai esetében a függőséggel rendelkező termékek koncentrációja 0,11, ami a 0,25-os küszöbértékhez mérve alacsony koncentrációt mutat. Ha a többi országhoz képest viszonyítunk, akkor a 36 ország közül ez a 11. legalacsonyabb érték, de a 0,15-os átlagos értéktől is számottevően kisebb. Lengyelországnál ez az érték 0,09, Szlovéniánál 0,10, Romániánál és Bulgáriánál 0,13, Csehországnál 0,14, Szlovákiánál 0,15, míg Horvátországnál 0,17. Mindezek alapján Magyarország erős semlegességgel bír a külföldi beszerzéseket tekintve.

4. ábra

Gazdasági semlegesség az import alapján (Magyarország és a szövetségesei, 2022)
Economic neutrality by imports (Hungary and its allies, 2022)

Nem szövetséges kereskedelem értéke, import (%)

Másrészt, a függőséggel rendelkező termékek esetében a nem szövetségekkel folytatott kereskedelem mértéke 43,09%. Ez azt jelenti, hogy ugyan a szövetséges tagállamoktól valamivel nagyobb ezen termékek beszerzése, a 37,07%-os átlagos értéknél magasabb az arány, ami az átlagnál intenzívebb kereskedelmet jelez a nem szövetséges államokkal. Ez azonban nemcsak Magyarországra, hanem más régiós országokra is igaz: Szlovénia esetében ez az arány 57,94, Csehországnál

47,66, Szlovákiánál 47,17, Lengyelországnál 40,78%. Csak Horvátországban alacsonyabb ez a mérték az átlagnál (31,74%). Ha a szövetséges és a nem szövetséges arány egyezőségét tekintjük a semlegesség szempontjából releváns határértéknek, akkor kijelenthető, hogy Magyarország közel van a kereskedelmi semlegességhez. Amennyiben azonban a Magyarországgal szövetséges országok átlagait vesszük alapul, akkor kijelenthető, hogy hazánk erős semlegességgel bír, de a szövetséges országokhoz képest intenzívebb kereskedelemmel rendelkezik a nem szövetséges államokkal. A 4. ábrán az EU- és a NATO-tagállamok átlagos értékei szerint kerültek meghatározásra az erős és a gyenge semlegesség, valamint a szövetségesekkel vagy a nem szövetségesekkel folytatott intenzív kereskedelem különféle esetei.

Összefoglalva tehát: Magyarország azon termékek körében, ahol egy-egy kapcsolatot érintő hatások jelentős gazdasági következményekkel járhatnak együtt, erősen diverzifikált kapcsolati hálóval rendelkezik. Ez abból adódik, hogy néhány termék esetében a szövetséges Németországgal, valamint a nem szövetséges Kínával vagy Oroszországgal szemben van erős kitettsége, amely összességében az átlagostól nagyobb kereskedelmet eredményez a nem szövetséges országokkal. Emiatt Magyarország a 4. ábrán a bal felső kategóriában szerepel.

Az európai gazdaságok közül Észtországra, Dániára, Finnországra, Litvániára és Romániára szintén az alacsonyabb koncentráció jellemző, ugyanakkor ezek az országok a függőséggel rendelkező termékek beszerzéseit a szövetséges államok között osztják el egyenletesebben (bal alsó eset), ellentétben Magyarországgal, ahol diverzifikációban sokkal nagyobb szerep jut a nem szövetséges államoknak. Ausztria, Portugália, valamint enyhébb mértékben Belgium, Lettország, Horvátország és Németország esetében gyenge a gazdasági semlegesség, amely elsősorban abból adódik, hogy koncentráltan intenzívebb kereskedelmi kapcsolatokat ápolnak néhány szövetségesükkel (jobb alsó eset). Sőt, az előbbi két ország és Kanada esetében a függő kereskedelem koncentrációja nemcsak az átlaghoz képest, hanem a 0,25-os értékhez képest is nagyobb, amely erős koncentrálttságot jelez. Ennek háttere Ausztria esetében főként az erős német, Portugáliánál a spanyol és a német, míg Kanadánál a már korábban említett amerikai kapcsolatok. Végül Írország, az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság tartozik azok közé az államok közé, ahol a függőséggel rendelkező termékek beszerzése koncentrált, ráadásul a nem szövetséges tagállamokkal folytatott intenzívebb kereskedelem miatt (jobb felső eset). Az USA esetében ennek oka, hogy erősebb beszerzési kapcsolatokkal rendelkezik ázsiai és dél-amerikai országokkal, valamint Mexikóval. Utóbbi nem tagja a NATO-nak, de az USA 2. legfontosabb partnere importoldalón. Írország az EU tagja, azonban nem lépett be a NATO-ba. Az USA a legfőbb kereskedelmi partnere, amely nem számít szövetséges országnak az ő esetükben. Az Egyesült Királyságnál szintén az látható, hogy erősebb ázsiai kapcsolatokkal

rendelkezik, valamint az EU-ból való kilépést követően Írország nem tartozik a szövetségesei közé.

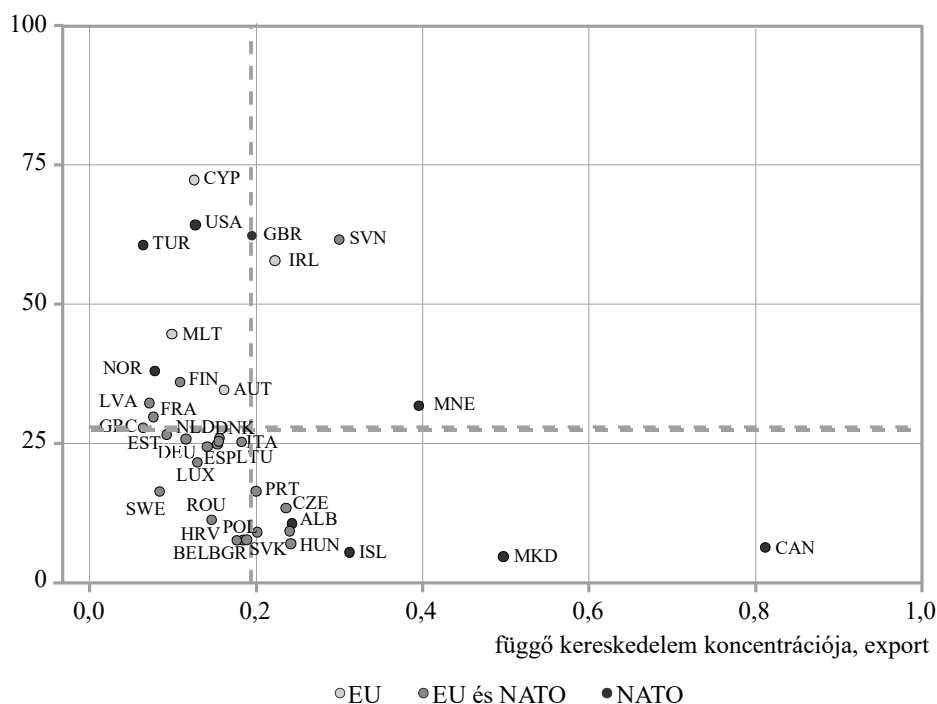
A kereskedelmi kapcsolatokon alapuló semlegesség az export révén is mérhető. A függőséggel rendelkező termékek kereskedelme Magyarországon kevésbé oszlik el egyenletesen, ugyanis a koncentrációs mutató értéke 0,24 ebben az esetben. Ahogy az 5. ábráról is leolvasható, ez a 7. legnagyobb érték, és nemcsak az átlagos koncentrációt (0,19) haladja meg számottevően, hanem a 0,25-os küszöbértékhez is közel esik. Mindezek alapján az látható tehát, hogy Magyarország gyenge semlegességgel rendelkezik az exportot tekintve. A nem szövetséges államok irányába történő kivitel ezen termékek körében viszont rendkívül alacsony, csupán 6,98%. Ez a 6. legkisebb érték, valamint a 27,48%-os átlagos értéktől is messze elmarad. Ez a kép tehát azt mutatja, hogy Magyarország exportoldali kitettsége koncentrált a szövetséges országok irányába (jobb alsó eset), ami mögött elsősorban a 3. táblázatban és a 2. ábrán is bemutatott erős német kapcsolatok húzódnak meg.

5. ábra

Gazdasági semlegesség az export alapján (Magyarország és a szövetségesei, 2022)

Economic neutrality by exports (Hungary and its allies, 2022)

Nem szövetséges kereskedelem értéke, export (%)

Magyarországhoz képest hasonló koncentrációval rendelkezik Szlovákia (0,24) és Csehország (0,24) is, míg Szlovénia (0,30) nagyobb, Lengyelország (0,20), Bulgária (0,19), Horvátország (0,18) és Románia (0,15) kisebb értékkel. Csehország, Szlovákia és Lengyelország átlag feletti koncentrációja szintén a Németországgal kialakított erősebb viszonynak köszönhető. Ezzel szemben Szlovénia erősebb koncentrációja abból fakad, hogy intenzívebb kereskedelmet folytat a nem szövetséges tagállamokkal (jobb felső eset). Ennek legfőbb oka, hogy vegyipari termékeket koncentráltan ad el Svájc és Oroszország számára. Románia alacsonyabb koncentrációval rendelkezik, mint például Magyarország, de hasonlóan intenzíven kereskedik a szövetséges országokkal (bal alsó eset). Az export egyenletesebb eloszlása mögött az húzódik meg, hogy Románia külföldi értékesítése nem csak Németország irányába koncentrálódik. Végül érdemes rátérni Ausztriára is, amely az importot tekintve gyenge semlegességgel bír a szövetségeseivel kialakított szorosabb viszony miatt, míg az exportnál erős semlegességgel rendelkezik, és az átlagnál nagyobb a nem szövetséges országokkal való kereskedeleme (bal felső eset). Az osztrák exportszerkezetet vizsgálva az derül ki, hogy a függőséggel rendelkező termékeknél többnél is fontos partner az USA, és mivel Ausztria nem tagja a NATO-nak, az USA a nem szövetséges országok közé tartozik.

6. Diszkusszió és gazdaságpolitikai következtetések

A kereskedelmi kapcsolatok szerkezeti feltárása rámutat arra, hogy Magyarországnál a külföldi beszerzések esetében nagyobbak a kockázatok, ugyanis kb. kétszer nagyobb a függőséggel rendelkező termékek kereskedelme az exporthoz képest. A kereskedelmi semlegességet leíró indikátorok szerint a magyar gazdaság erősen semleges az import tekintetében, aminek az az oka, hogy Németország mellett más nem szövetséges gazdaságokkal (Oroszország és Kína) szemben is rendelkezünk kitettséggel. Ráadásul a nem szövetséges országokkal kialakított kapcsolatok szorosabbak ezen termékek körében a szövetségeseink átlagánál. Ha figyelembe vesszük, hogy a kőolaj vagy bizonyos elektronikai termékek szerepe mennyire fontos a magyar gazdaság működésében, akkor gazdasági szempontból érthetővé válik ezen termékek kereskedelmének védelme. Ez a védelem kiterjedhet az Oroszországgal szemben hozott szankciók és a Kínával szembeni importvámok bevezetésének ellenzésére. Általánosabban fogalmazva: a meglévő, erős kereskedelmi kitettségek miatt Magyarország nehezebben hoz meg korlátozó intézkedéseket a

nem szövetséges tagállamokkal szemben, a gazdasági és a geopolitikai rendszerek között fennálló érdekkonfliktus ellenére.

Az utóbbi években számos olyan esemény történt, amely alapjaiban rengette meg a világ gazdaságát és a globális ellátási láncokat. A gazdaságok közötti szoros együttműködések lehetővé tették, hogy a gazdaságok között gyorsabban és erősebben terjedjenek ezen események hatásai. Megoldásként merült fel, hogy a termelési kapacitásokat érdemes lenne visszatelepíteni belföldre (*backshoring*) vagy egy közelebb lévő országba (*nearshoring*). Fontos azonban annak felismerése, hogy ezek a folyamatok ugyanúgy kockázatokat hordoznak magukban, és jelentős költségekkel járhatnak együtt. A termelési folyamatok beföldre történő visszatelepítése erősebb kitettséget jelent a belföldi kapcsolatok irányába (*Bonadio et al., 2021*), ami összességében növeli a vállalati vagy ágazati szintű kapcsolatok koncentrációját. A geopolitikai feszültségeket tapasztalva elmozdulás látható az azonos értékrenddel bíró, szövetséges országok erősebb kereskedelmi együttműködése irányába (*Bosone et al., 2024*), azonban ez szintén jelentős költségekkel és jóléti visszaeséssel jár (*Javorcik et al., 2024*). Ezek azok a negatív gazdasági hatások, amelyekről tartva egy-egy ország ellenzi a kereskedelemmel kapcsolatos korlátok szigorítását.

Hazánk kereskedelmi semlegességének elsődlegesen megfogalmazott célja, hogy diverzifikálja a meglévő exportkapcsolatokat, és csökkentse a Németországgal szemben kialakított erős függőséget, és ezen keresztül serkentse a gazdasági növekedést. Ahogy arra a tanulmány eredményei is rámutatnak, Magyarország – és a többi régiós ország, például Bulgária, Csehország, Lengyelország vagy Szlovákia – a külföldi értékesítésnél erős német kitettséggel rendelkezik. A külföldi értékesítések diverzifikációjának meghirdetése tehát gazdasági szempontból indokolt. Amennyiben figyelembe vesszük azonban, hogy a magyar gazdaság szerkezetében és a gazdaságpolitikában milyen változások történtek az utóbbi években, akkor kérdésessé válik, hogy ez valóban megtörténhet-e. Egyrészt már 2012-ben meghirdetésre került a keleti nyitás stratégia (*Magyarország Kormánya, 2012*), amely az exportpiacok diverzifikációját célozta, előtrébe hozva az ázsiai térséget. A stratégia meghirdetését követő években azonban nem sok jele látszódik annak, hogy Magyarországnak valóban egyre fontosabb felvevőpiaca lenne Ázsia (*Braun, 2022*). Másrészt a járműiparban zajló zöld átmenet kapcsán hazánknak fontossá vált, hogy az elektromos autók gyártásában is erős szerepet vállaljon, hiszen a járműipar meghatározó az egész magyar gazdaság működésében. Ennek okán Magyarország megcélozta az akkumulátoripari nagyhatalommá válást, és számtalan akkumulátorgyártással foglalkozó, külföldi, főként ázsiai cég jelent meg az országban. Emellett a kínai BYD elektromos autót gyártó vállalat is beruházást hajtott végre Magyarországon, tovább növelve az ország pozícióját ebben a szeg-

mensben. Ezek a gazdaságpolitikai intézkedések azonban nem vezetnek az exportkapcsolatok diverzifikációjához, ugyanis az akkumulátorgyárak és a kínai autógyár is azért települ Magyarországra, mert európai viszonylatban itt olcsó a foglalkoztatás és közel van a nyugati felvevőpiac (Gracia et al., 2024; Pavlínek, 2023). Az ázsiai tulajdonosokkal bíró vállalatok tehát elsősorban azért jönnek Magyarországra, hogy hatékonyan termeljenek a nyugat-európai piacra. Ez azonban nem fogja a meglévő exportkapcsolatokat diverzifikálni, hiszen továbbra is Németország és a többi nyugati gazdaságba fog történni az értékesítés. Harmadrészt ezen gyárak ellenére Magyarország továbbra is a járműipar periferiáján helyezkedik el, hiszen az összeszerelő, alacsony hozzáadott értékű tevékenységeket végzik az országban, míg a magasabb értékkel bíró tevékenységeket (például kutatás és fejlesztés) az anyaországban marad (Gracia et al., 2024; Pavlínek, 2023). Következésképpen a jelenlegi gazdaságpolitikai folyamatok ellentétesek az exportkapcsolatok diverzifikációjával és a gazdasági növekedés hosszú távú serkentésével kapcsolatos céloknak.

7. Összefoglalás és a kutatás korlátjai

A tanulmány a magyar gazdaság semlegességét vizsgálta a külkereskedelmi kapcsolatokon keresztül. Eredményeink szerint Németországtól függünk a legnagyobb mértékben, főleg az export esetében. A semlegesség ebben a kontextusban alapvetően azt jelentené, hogy egy ország minden kereskedelmi partnerével ugyanolyan feltételek mellett üzletelne. Ezzel a meghatározással az a probléma, hogy nehéz objektíven mérni a semlegesség mértékét, másrészt a külkereskedelmi kapcsolatokat lényegében befolyásolják bizonyos adottságok (például közös történelmi múlt, közös nyelv vagy földrajzi távolság), amelyek gátolják az azonos feltételek meglétét. Ehelyett a gazdaságpolitika formálói szerinti értelmezésből indult ki az elemzés, miszerint a semlegesség a kereskedelmi kapcsolatok diverzifikálását jelenti, új piacok kiépítésével, amelyeken keresztül serkenteni lehet a gazdasági növekedést is.

Az elemzés első szakaszában azt mutattuk be, hogy Magyarország milyen termékeknél rendelkezik egyáltalán függőséggel a külkereskedelmi kapcsolatok szerkezetét tekintve. Erre a lehatárolásra azért volt szükség, mert elsősorban azon termékeknél van kitettsége egy országnak, ahol csak egy vagy néhány partnerrel történik kereskedelem. Magyarországnak is elsősorban olyan termékeknél van szüksége diverzifikációra, mint például a kőolajimport vagy a járműipari export. A nemzetközi összehasonlításból kiderült, hogy hazánknak viszonylag alacsony

az általános kitettsége, azaz kevés a függőséggel rendelkező termékek aránya a teljes kereskedelmen belül. A helyzetet némiképp árnyalja, hogy a külföldi beszerzések esetén az általános kitettség kétszeres a beszerzésekhez képest, azaz a magyar gazdaság szerkezete elsősorban a külföldi inputok esetében rendelkezik kockázatokkal.

Ezt követően a tanulmányban arra is kitértünk, hogy a függőséggel rendelkező termékek kereskedelme hogyan oszlik meg a partnerek között. Fontos megállapításunk, hogy a teljes kereskedelemhez képest jelentősen eltér az egyes országok részesedése a függőséggel rendelkező termékek kereskedelméhez képest. Az eredmények azt mutatják, hogy a kitettség Németországgal szemben jóval erősebb, mint ahogy azt a hagyományos kereskedelmi statisztikák mutatják.

A vizsgálatok második részében a semlegesség kérdését tárgyaltuk két indikátor segítségével. Az egyik mutató azt méri meg, hogy a függőséggel rendelkező termékek vonatkozásában milyen egyenletesen oszlik el a partnerországok részesedése. A másik indikátor a nem szövetséges országok kereskedelmi arányát méri ezen termékek tekintetében, segítve annak eldöntését, hogy az egyes országok a szövetséges vagy a nem szövetséges gazdaságokkal kereskedik-e intenzívebben. Eredményeink alapján az import esetében Magyarország alacsony és átlag alatti koncentrációval rendelkezik. Ez a relatív diverzifikált kapcsolati struktúra elsősorban annak köszönhető, hogy Németország mellett Oroszország és Kína erős szereppel bír a beszerzéseket tekintve, így viszonylag magas a nem szövetséges államokkal bonyolított kereskedelem. Mindezek alapján kijelenthető, hogy Magyarország ebben a tekintetben semleges, és egyben azt is megmagyarázza, hogy miért vonakodik Magyarország a nem szövetséges országokkal szemben hozott gazdasági és geopolitikai korlátozások bevezetésétől.

Az export esetében ehhez képest ellentétes kép rajzolódik ki. A függőséggel rendelkező termékek partnerek szerinti megoszlása erősebb és átlag feletti koncentrációval rendelkezik, aminek oka a Németország felé történő koncentrált értékesítés, intenzív kereskedelmi arányt kialakítva ezáltal a szövetséges országokkal. Ez a mintázat alátámasztja a diverzifikációra vonatkozó gazdaságpolitikai cél relevanciáját. Az utóbbi évek gazdaságpolitikai intézkedései, az ázsiai és főként kínai cégek Magyarországra történő becsábítása, valamint ezen cégek termelése azonban tovább erősítik a nyugat-európai, különösen a német felvevőpiacok szerepét a magyar exportban. Ráadásul ezek a vállalatok szintén az alacsonyabb hozzáadott értékű termelési tevékenységeket hozzák Magyarországra, korlátozva a magyar gazdaság hosszú távú növekedési lehetőségeit.

A bemutatott elemzések kizárólag a kereskedelmi kapcsolatok semlegességére vonatkoznak, és ebben az esetben is a diverzifikációs megközelítésből indulnak ki. Az alkalmazott módszertan kizárólag az országok közötti közvetlen kapcsolatokat veszi figyelembe, amely nem nyújt teljesen pontos képet a gazdaságok egymástól való függőségéről. Végül a bemutatott indikátorok nem veszik figyelembe az

egyes termékek gazdaságban betöltött szerepét. Előfordulhatnak olyan termékek, amelyekkel összességében kisebb értékben kereskednek, azonban a kereskedelemben felmerülő problémák, a hiány és az árnövekedés drasztikus mértékű negatív hatásokkal járhat együtt. Ennek következtében ezen terméknél a kereskedelmi partnerek fontossága is erősebb lehet.

Irodalom

- Alessandria, G. – Khan, S. Y. – Khederlarian, A. – Mix, C. – Ruhl, K. J. (2023): The aggregate effects of global and local supply chain disruptions: 2020–2022. *Journal of International Economics*, 146(103788). <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2023.103788>
- Antalóczy K. – Sass M. (2000): Működőtőke-áramlások, befektetői motivációk és befektetésösztönzés a világgazdaságban és Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 47(5), 473–496.
- Baldwin, R. – Freeman, R. (2022): Risks and global supply chains: What we know and what we need to know. *Annual Review of Economics*, 14(1), 153–180. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-051420-113737>
- Ball, L. – Leigh, D. – Mishra, P. (2022): Understanding US inflation during the Covid-19 era. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, 1–80. <https://doi.org/10.1353/eca.2022.a901276>
- Balázs J. – Bárczi G. – Bíró I. – Elekfi L. – Kelemen J. – Kovalovszky M. – Lengyel L. – Martinkó A. – O. Nagy G. – Ország L. – Szabadi B. – Újváry L. (szerk.) (2016): *A Magyar Nyelv Értelmező Szótára*. <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/elolap.php> (letöltve: 2025. január)
- Bod P. Á. (2020): *Bevezetés a gazdaságpolitikába – Döntéshozatal válságban és válságok között*. Akadémiai Kiadó.
- Boda Gy. – Fülöp Z. – Révész T. – Thék R. (2023): Termelékenység és jövedelmezőség. *Statistikai Szemle*, 101(6), 479–521. <https://doi.org/10.20311/stat2023.06.hu0479>
- Bohle, D. (2009): Race to the bottom? Transnational companies and reinforced competition in the enlarged European Union. In: van Apeldoorn, B. – Horn, L. – Drahokoupil, J. (eds.): *Contradictions and limits of neoliberal European governance*. pp. 163–186. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230228757_9
- Bohle, D. – Greskovits, B. (2019): Politicsing embedded neoliberalism: Continuity and change in Hungary's development model. *West European Politics*, 42(5), 1069–1093. <https://doi.org/10.1080/01402382.2018.1511958>
- Bonadio, B. – Hou, Z. – Levchenko, A. A., – Pandalai-Nayar, N. (2021): Global supply chains in the pandemic. *Journal of International Economics*, 133(103534). <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2021.103534>
- Bosone, C. – Dautovic, E. – Fidora, M. – Stamato, G. (2024): How geopolitics is changing trade. *ECB Economic Bulletin*, 2, 2950–2982.
- Bown, C. P. (2021): The US-China trade war and Phase One agreement. *Journal of Policy Modelling*, 43(4), 805–843. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2021.02.009>
- Bragyova A. (1993): Semlegesség – pártatlanság – elfogulatlanság. *Politikatudományi Szemle*, 3, 136–145.
- Braun E. (2020): Kockázatok a magyar gazdaság szerkezetében. *Külgazdaság*, 64(9–10), 62–89. <https://doi.org/10.47630/kulg.2020.64.9-10.62>

- Braun E. (2022): *Helyzetkép a Keleti Nyitás Stratégia megvalósításáról: külkereskedelem (I. rész)*. Oeconomus Gazdaságkutató Alapítvány.
<https://www.oeconomus.hu/irasok/helyzetkep-a-keleti-nyitas-strategia-megvalositasarol-kulkereskedelem-i-resz/>
- Braun E. – Kiss T. – Sebestyén T. (2020): A magyar járműipar kapcsolati szerkezetének vizsgálata: A német járműipartól való függőség alakulása. *Közgazdasági Szemle*, 67(6), 557–584.
<http://dx.doi.org/10.18414/Ksz.2020.6.557>
- Braun E. – Sebestyén T. (2019): A magyar járműipar beágyazottsága a hazai és a nemzetközi értékesítési láncokba. *Statisztikai Szemle*, 97(7), 687–720.
<https://doi.org/10.20311/stat2019.7.hu0687>
- Braun, E. – Braun, E. – Gyimesi, A. – Iloskics, Z. – Sebestyén, T. (2023): Exposure to trade disruptions in case of the Russia-Ukraine conflict: A product network approach. *The World Economy*, 10(46), 2950–2982. <https://doi.org/10.1111/twec.13417>
- Brown, J. D. – Earle, J. S. – Telegdy, A. (2006): The productivity effects of privatization: Longitudinal estimates from Hungary, Romania, Russia, and Ukraine. *Journal of Political Economy*, 114(1), 61–99. <https://doi.org/10.17848/wp05-121>
- Buch, C. – Kokta, R. – Piazzolo, D. (2003): Does the East get what would otherwise flow to the South? *Kiel Working Paper*, 1061.
- Csáki Gy. (2017): *Nemzetközi gazdaságtan*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Cseporán Zs. (2022): Az állami semlegesség és a művészeti élet sokszínűségének egyensúlya. In: Farkas A. – Kovács D. (szerk.): *Eszmetörténeti lehetőségek*. pp. 17–30., Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet.
- Danquah, M. (2018): Technology transfer, adoption of technology and the efficiency of the nations: Empirical evidence from sub Saharan Africa. *Technological Forecasting & Social Change*, 131, 175–182. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.12.007>
- Das, G. G. – Drine, I. (2020): Distance from the technology frontier: How could Africa catch-up via socio-institutional factors and human capital? *Technological Forecasting & Social Change*, 150(119755). <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.119755>
- Deák D. (2025): Lopakodó semlegesség. *Élet és Irodalom*, 69(4), 5.
- Di Giovanni, J. – Kalemli-Özcan, S. – Silva, A. – Yildirim, M. A. (2022): Global supply chain pressures, international trade, and inflation. *National Bureau of Economic Research*, 30240.
<https://doi.org/10.3386/w30240>
- Drahokoupil, J. (2008): *Globalization and the state in Central and Eastern Europe: The politics of foreign direct investment*. Routledge.
- Drinóczi T. (2012): Gazdasági alkotmány az Alaptörvényben. *Pázmány Law Working Papers*, 33, 1–21.
- Éltető A. – Völgyi K. (2013): „Keleti nyitás” a számok tükrében – külkereskedelem Ázsiával. *Kül-gazdaság*, 57(7–8), 67–104.
- Európai Bizottság (2021): Strategic dependencies and capacities. *Commission Staff Working Document*, 352.
- Európai Tanács (2024): Ismertető az Oroszországgal szembeni uniós szankciókról.
<https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/sanctions-against-russia-explained/#exportban>
(letöltve: 2024. november)
- Fertő I. – Mahammad K. – Sass M. (2023): Gravitációs modellek új és hagyományos külkereskedelmi adatokkal. *Statisztikai Szemle*, 101(6), 522–541.
<https://doi.org/10.20311/stat2023.06.hu0522>

- Gaulier, G. – Zignago, S. (2010): BACI: International Trade Database at the Product-Level. The 1994–2007 Version. *CEPII Working Paper*, 23.
- Gál, Z. (2013): Role of financial sector FDI in regional imbalances in Central and Eastern Europe. In: Gostyńska, A. – Tokarski, P. – Toporowski, P. – Wnukowski, D. (eds.): *Eurozone enlargement: Challenges for the V4 countries*. pp. 27–35.
- Gál Z. (2019): Az FDI szerepe a gazdasági növekedés és a beruházások területi differenciálódásában Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 66(6), 653–686.
<https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.6.653>
- Gál Z. – Lux G. (2022): FDI-based regional development in Central and Eastern Europe: A review and an agenda. *Tér és Társadalom*, 36(3), 68–98. <https://doi.org/10.17649/TET.36.3.3439>
- Gáspár, T. – Sass, M. – Koppány, K. – Bi, S. (2023): Foreign trade relations of Hungary with China: A global value chain perspective. *Society and Economy*, 45(3), 229–249.
<https://doi.org/10.1556/204.2023.00018>
- Gyórfi T. (2003): Az állam semlegességének elve az alkotmányjogban. *Jogelméleti Szemle*, 3.
- Gracia, M. – Paz, M. J. – Rísquez, M. (2024): Analysis of the transition to electric vehicles in Europe in core-periphery approach. *Structural Change and Economic Dynamics*, 69, 652–663.
<https://doi.org/10.1016/j.strueco.2024.03.010>
- Grazzini, J. – Spelta, A. (2022): An empirical analysis of the global input-output network and its evolution. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 594(126993).
<https://doi.org/10.1016/j.physa.2022.126993>
- Ha, J. – Kose, M. A. – Ohnsorge, F. (2023): One-stop source: A global database of inflation. *Journal of International Money and Finance*, 137(102896).
<https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2023.102896>
- Hegedűs D. – Vasvári T. (2020): Hazai vállalatok az értékláncokban: Egy feldolgozóipari vállalat beszállítói kapcsolatainak elemzése. *Közgazdasági Szemle*, 67(12), 1245–1270.
<https://doi.org/10.18414/KSZ.2020.12.1245>
- Horváth M. – Horváth L. (2024): *A magyar–kínai pénzügyi kapcsolatok 75. évfordulója*. Magyar Nemzeti Bank.
- Hunya, G. (2017): Conditions for an investment revival in Central and Eastern Europe. In: Galgóczi, B. – Drahekoupil, J. (eds.): *Condemned to be left Behind? Can Central and Eastern Europe Emerge from its low-wage model?* pp. 25–46.
- Javorcik, B. – Kitzmüller, L. – Schweiger, H. – Yildirim, M. A. (2024): Economics costs of friendshoring. *The World Economy*, 47(7), 2871–2908. <https://doi.org/10.1111/twec.13555>
- Kis J. (2015): *Az állam semlegessége – Kis János válogatott művei*. Kalligram Kiadó, Budapest.
- Kiss J. (2022): Innovatívabbak-e a termelékeny és az exportáló vállalatok? Egy magyar feldolgozóipari minta elemzése. *Közgazdasági Szemle*, 69(4), 502–516.
<https://doi.org/10.18414/KSZ.2022.4.502>
- Kiss T. (2019): Négyszektoros ÁKM vizsgálata az ökológiai hálózatelemzés (ENA) módszertanával. *Sigma*, 50(1–2), 89–121.
- Koppány K. (2017): A növekedés lehetőségei és kockázatai – Magyarország feldolgozóipari exportteljesítményének és ágazati szerkezetének vizsgálata. *Közgazdasági Szemle*, 64(1), 17–53.
<http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2017.1.17>
- Koppány K. (2020): A kínai koronavírus és a magyar gazdaság kitettsége. Mit mutatnak a világ input-output táblák? *Közgazdasági Szemle*, 67(5), 433–455.
<http://dx.doi.org/10.18414/Ksz.2020.5.433>
- Lafrogne-Joussier, R. – Martin, J. – Mejean, I. (2023): Supply shocks in supply chains: Evidence from the early lockdown in China. *IMF Economic Review*, 71(1), 170–215.
<https://doi.org/10.1057/s41308-022-00166-8>

- Lawrence, M. – Homer-Dixon, T. – Janzwood, S. – Rockstörm, J., Renn, O. – Donges, J. F. (2024): Global polycrisis: the causal mechanisms of crisis entanglement. *Global Sustainability*, 7(6), 1–16. <https://doi.org/10.1017/sus.2024.1>
- Lin, F. – Li, X. – Jia, N. – Feng, F. – Huang, H. – Huang, J. – Fan, S. – Ciais, P. – Song, X. (2023): The Impact of Russia–Ukraine conflict on global food security. *Global Food Security*, 36(100661). <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2022.100661>
- Magyarország Kormánya (2012): *A következő lépés*. Széll Kálmán Terv 2.0.
- Meier, M. – Pinto, E. (2024): Covid-19 supply chain disruptions. *European Economic Review*, 162(104674). <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2024.104674>
- Ndubuisi, G. – Owusu, S. (2023): Trade for catch-up: Examining how global value chains participation affects productive efficiency. *Journal of Productivity Analysis*, 59(2), 195–215. <https://doi.org/10.1007/s11123-023-00663-6>
- Nölke, A. – Vliegenthart, A. (2009): Enlarging the varieties of capitalism: The emergence of dependent market economies in East Central Europe. *World Politics*, 61(4), 670–702. <https://doi.org/10.1017/S0043887109990098>
- O’dwyer, C. – Kovalčík, B. (2007): And the last shall be first: Party system institutionalization and second-generation economic reform in postcommunist Europe. *Studies in Comparative International Development*, 41(4), 3–26. <https://doi.org/10.1007/BF02800469>
- Palócz É. (2019): Adalékok a külföldi vállalatok magyarországi szerepének a megítéléséhez. *Külgazdaság*, 63(9–10), 39–64. <https://doi.org/10.47630/KULG.2019.63.9-10.39>
- Pásztor Sz. (2024): Gazdasági semlegesség: jobb függetlennek maradni? <https://www.oekonomus.hu/oecoglobus/gazdasagi-semlegesseg-jobb-fuggetlennek-maradni/> (letöltve: 2025. január)
- Pavlinek, P. (2004): Regional development implications of foreign direct investment in Central Europe. *European Urban and Regional Studies*, 11(1), 47–70. <https://doi.org/10.1177/0969776404039142>
- Pavlinek, P. (2023): Transition of the automotive industry towards electric vehicle production in the east European integrated periphery. *Empirica*, 50, 35–73. <https://doi.org/10.1007/s10663-022-09554-9>
- Piatanesi, B. – Arauzo-Carod, J. M. (2019): Backshoring and nearshoring: An overview. *Growth and Change*, 50(3), 806–823. <https://doi.org/10.1111/grow.12316>
- Portfolio (2024): *Orbán Viktor kijelölte a célt: 3–6%-os gazdasági növekedés kell*. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20240925/orban-viktor-kijelolte-a-celt-3-6-os-gazdasagi-novekedes-kell-712107> (letöltve: 2024. november)
- Ramani, V. – Ghosh, D. – Sodhi, M. S. (2022): Understanding systemic disruptions from the Covid-19 induced semiconductor shortage for the auto industry. *Omega*, 113(102720). <https://doi.org/10.1016/j.omega.2022.102720>
- Rawls, J. (1999): *A Theory of Justice*. Harvard University Press.
- Roberts, A. – Moraes, H. C. – Ferguson, V. (2019): Toward a geoeconomic order in international trade and investment. *Journal of International Economic Law*, 22(4), 655–676. <https://doi.org/10.1093/jiel/jgz036>
- Rugraff, E. (2006): Export-oriented multinationals and the quality of international specialisation in Central European countries. *The European Journal of Development Research*, 18(4), 642–661. <https://doi.org/10.1080/09578810601070985>
- Sajó A. (2003): A semlegesség doktrínái és az állam. *Beszélő*, 8(7–8), 29–50.
- Sass, M. (2004): FDI in Hungary: The first mover’s advantage and disadvantage. *EIB Papers*, 9(2), 62–90.

- Sass M. (2018): Hol volt, hol nem volt... Kínai tőkebefektetések Magyarországon és Kelet-Közép-Európában. *Külgazdaság*, 62(11–12), 3–31. <https://doi.org/10.47630/KULG.2018.62.11-12.3>
- Sass, M. – Szalavetz, A. (2013): Crisis and upgrading: The case of the Hungarian Automotive and Electronics Sectors. *Europe-Asia Studies*, 65(3), 489–507. <https://doi.org/10.1080/09668136.2013.779463>
- Sass M. – Gubik A. – Szunomár Á. – Shohba K. – Oszvald É. (2019): Ázsiai közvetlentőke-befektetések Magyarországon: a munkaügyi kapcsolatok sokszínűsége. *Külgazdaság*, 63(11–12), 42–72. <https://doi.org/10.47630/KULG.2019.63.11-12.42>
- Shapiro, A. H. (2022): How much do supply and demand drive inflation? *FRBSF Economic Letter*, 15, 1–6.
- Sebestyén T. – Longauer D. – Iloskics Z. (2024): A gazdasági dualitás mérési lehetőségei input-output adatok alapján. *Sigma*, 55(2–3), 237–266. <https://doi.org/10.15170/SZIGMA.55.1239>
- Steinbach, S. (2023): The Russia–Ukraine war and global trade reallocations. *Economics Letters*, 226(111075). <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2023.111075>
- Soós, K. A. (2018): Keresetek és képzettségi prémium a külföldi tulajdonú, exportáló feldolgozóipari vállalatoknál Magyarországon. *Külgazdaság*, 62(5–6), 3–33. <https://doi.org/10.47630/KULG.2018.62.5-6.3>
- Szigethy-Ambrus N. (2024): *Semleges gazdaságok I. – Európai perspektívák.* <https://www.oeconomus.hu/irasok/semleges-gazdasagok-i-europai-perspektivak/> (letöltve: 2025. január)
- Tooze, A. (2002): *Welcome to the world of the polycrisis.* <https://www.ft.com/content/498398e7-11b1-494b-9cd3-6d669dc3de33> (letöltve: 2024. november)
- Vasvári T. – Danka S. – Hauck Zs. (2019): Termelés és innováció: Tanulságok a hazai iparpolitika számára. *Közgazdasági Szemle*, 66(10), 1031–1055. <http://doi.org/10.18414/KSZ.2019.10.1031>
- Vápár, J. (2013): A német működőtőke-befektetések Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 27(1), 129–144. <https://doi.org/10.17649/tet.27.1.2509>
- Wallerstein, I. (2010): *Bevezetés a vilárendszer-elméletbe.* L'Harmattan & Eszmélet Alapítvány.
- Wang, M. – Wong, M. C. S. (2012): International R&D transfer and technical efficiency: Evidence from panel study using stochastic frontier analysis. *World Development*, 40(10), 1982–1998. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2012.05.001>
- Zhang, Z. – Abdullah, M. J. – Xu, G. – Matsubae, K. – Zeng, X. (2023): Countries' vulnerability to food supply disruptions caused by the russia–ukraine war from a trade dependency perspective. *Scientific Reports*, 13(1), 16591. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-43883-4>

Egyéb források

1907. évi Hágai Egyezmények
 Magyarország Alaptörvénye
 Magyarország 2025. évi központi költségvetéséről szóló 2024. évi XC. törvény
 3192/2012. (VII. 26.) AB határozat
 21/1994. (IV. 16.) AB határozat
 33/1993. (V. 28.) AB határozat
 620/B/1992. AB határozat